

Predrasude studenata prema imigrantima: povezanost predrasuda i socijalne distance te promicanje tolerancije u nastavi filozofije, logike i etike

---

Sabljak, Anita

Master's thesis / Diplomski rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:131:527887>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-09-27**

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
University of Zagreb
Faculty of Humanities
and Social Sciences

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
Odsjek za sociologiju
Odsjek za filozofiju

DIPLOMSKI RAD

**Predrasude studenata prema imigrantima: povezanost
predrasuda i socijalne distance te promicanje tolerancije u
nastavi filozofije, logike i etike**

Anita Sabljak

Mentor: izv. prof. dr. sc. Anton Vukelić

Komentor: doc. dr. sc. Raul Raunić

Zagreb, rujan 2020.

Sadržaj:

1.	UVOD	2
2.	OPIS PREDMETA ISTRAŽIVANJA (osnovni pojmovi).....	4
2.1.	<i>Predrasude</i>	4
2.1.1.	<i>Diskriminacija</i>	7
2.2.	<i>Socijalna distanca</i>	8
2.3.	<i>Vrste migranata</i>	10
3.	CILJEVI, SVRHA I HIPOTEZE ISTRAŽIVANJA.....	12
4.	DOSADAŠNJA ISTRAŽIVANJA I SPOZNAJE	14
5.	VAŽNOST TOLERACNIJE.....	18
5.1.	<i>Filozofska hermeneutika</i>	21
5.2.	<i>Promicanje tolerancije u nastavi filozofije, logike i etike</i>	24
6.	METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA	26
6.1.	<i>Uzorak</i>	26
6.2.	<i>Anketni upitnik</i>	27
6.3.	<i>Statističke metode</i>	29
7.	ANALIZA REZULTATA EMPIRIJSKOG ISTRAŽIVANJA	30
7.1.	<i>Sociodemografske karakteristike ispitanih studenata</i>	30
7.1.1.	<i>Stupanj vjerskog uvjerenja i razina religijske pripadnosti</i>	32
7.2.	<i>Razine predrasuda</i>	34
7.2.1.	<i>Diskriminativni stavovi</i>	36
7.2.2.	<i>Razina percipirane prijetnje sigurnosti i imovini građana RH</i>	38
7.3.	<i>Socijalna distanca</i>	40
7.4.	<i>Testiranje postavljenih hipoteza</i>	43
8.	INTERPRETACIJA REZULTATA I RASPRAVA.....	47
8.1.	<i>Ograničenja istraživanja</i>	50
9.	ZAKLJUČAK	50
	LITERATURA:.....	52
	Prilog 1 : Anketni upitnik.....	55
	Sažetak:	59
	Abstract:	60

Razumjeti se među različitim kulturama ne znači procijeniti ono od čega svatko mora odustati da bi se došlo do toga da budemo jednaki, već dobro i recipročno razumjeti ono što nas odvaja i prihvatiti tu razliku. Umberto Eco

1. UVOD

Migranti i migracije su i ranije bili predmetom socioloških i drugih društvenih istraživanja, a njihova je integracija sa domicilnim stanovništvom jedna od najaktualnijih tema u društvenim znanostima. Migracije su se tokom povijesti odvijale iz raznih razloga: od klimatskih promjena, ratnih razaranja, etničkog animoziteta, manjka sigurnosti pa sve do nepovoljnih gospodarskih uvjeta koji su tjerovali ljude na bijeg, ne bi li sebi i svojim bližnjima omogućili bolje egzistencijalne uvjete na nekom drugom mjestu. Iako migracije nisu nova pojava, uslijed rasta svjetske populacije, raste i broj migranata, a dio migranata koji su izbjeglice, koji dolaze iz mahom bliskoistočnih zemalja, Europu vide kao mjesto na kojem će izgraditi novi i bolji život, što zbog njezina relativnog gospodarskog blagostanja, što zbog političke stabilnosti i sigurnosti njezinih građana. Iako Republika Hrvatska za većinu migranata nije željena destinacija, neki u nju dolaze i u njoj ostaju. U RH imigranti, a najčešće se to odnosi na spomenute izbjeglice i na tražitelje azila, često bivaju percipirani kao prijetnja nacionalnoj sigurnosti, religiji, kulturi i ekonomiji. Iako se Hrvatsko društvo nije susrelo sa izraženijim priljevom migranata (Čačić Kumpes, Gregurović, Kumpes, 2012), jer je Republika Hrvatska za većinu tranzitna zemlja, ispitanici, u istraživanju iz 2012. gore spomenutih autora, ne pokazuju spremnost na ulazak migranta u RH. Na takav stav utječu brojni čimbenici, a jedan od njih je i percepcija kulturalne različitosti. Migracije su „uvijek (...) praćene svojom neizbježnom sjenom, problemima vezanim uz doticaje različitosti“ (Oklobdžija, 1991:260).

To pokazuje i istraživanje Župarić-Iljić i Gregurović (2013) o stavovima studenata prema tražiteljima azila u Republici Hrvatskoj. „Percipirana prijetnja manifestira se kao strah od gubitka društvenog identiteta, nacionalne kulture i nacionalnoga jedinstva, strah od gubitka ekonomske stabilnosti i zaposlenosti domaćega stanovništva, strah od povećanja stope kriminala i devijantnosti, strah od bolesti i zaraze epidemijama, strah od terorizma itd.“ (prema: Župarić-Iljić, Gregurović, 2013: 42). „Imigrantima se tako pripisuje subverzivna uloga jer se smatra da oni na svojevrsan način ugrožavaju

najdublje zasade društvenog i političkog poretka (Sayad, 2010: 167). Stoga se imigrante, napose imigrantske zajednice, često negativno predstavlja i stereotipizira te ih se percipira kao kulturnu i ekonomsku prijetnju“ (Quillian, 1995; Citrin i dr., 1997; McLaren, 2003; Sniderman, Hagendoorn i Prior, 2004; Sides i Citrin, 2007; prema: Čačić-Kumpes, Gregurović i Kumpes, 2012: 309).

Rast broja stranih doseljenika iz područja koja su većini stanovnika RH daleka i nepoznata, za sobom vuče potrebu za djelovanjem i predstavlja izazov društvenim i humanističkim znanstvenicima da ljude iz različitih kultura i vjera, rasa i jezika, integrira u naše društvo.

Rad će biti podijeljen na istraživački (sociološki) i filozofski dio. Cilj *istraživačkog* dijela rada je dobiti uvid u stavove (moguće predrasude) studenata tehničkih, prirodoslovnih i biomedicinskih fakulteta na jednoj strani i studenata društveno – humanističkih fakulteta na drugoj strani, prema pojedinim imigrantima. Utvrdit će se korelacija između predrasuda i spremnosti na stupanje u socijalni kontakt. Naime, netko može izraziti da uopće nema predrasude prema pojedinim etničkim skupinama, dok prema istima može imati određeni stupanj socijalne distance i obrnuto. U vezi s tim predrasadama i socijalnom distancom promatrat će se pojedina socio-demografska obilježja ispitanika (spol, vjeroispovijest, stupanj religioznosti, samoprocijenjeni socioekonomski status) što će se statistički analizirati.

Dobivanje preliminarnih saznanja o distanci studenata prema pojedinim etničkim skupinama važno nam je za dobivanje smjernica u provođenju antidiskriminacijske politike koja počinje u obrazovanju. Zato će se u sklopu *filozofskog* dijela rada pokušati dati odgovor na pitanje o važnosti razvoja kritičkoga mišljenja te promicanja tolerancije u nastavi filozofije, logike i etike. Sagledavanje stvari iz tuđe perspektive, sposobnost da se „stavimo u tuđe cipele“ preduvjet je ka ostvarenju tolerancije. Tolerancija počiva na poštovanju, prihvaćanju i uvažavanju drugih i drugačijih. Predmeti poput etike i filozofije u većoj mjeri od predmeta prirodnih znanosti, utječu na formiranje stavova i sustava vrijednosti učenika. Stoga je učenje toleranciji prijeko potrebni odgojni ideal svih školskih programa.

Osim što je tolerancija u međuljudskim odnosima općenito važna, ona je i temelj za ostvarivanje društvenog napretka. Da bismo mogli rasti i razvijati se potrebna nam je suradnja, uključivanje i interakcija sa drugima i drugačijima. S obzirom na to da je

primarni cilj istraživanja utvrditi povezanost predrasuda i socijalne distance prema imigrantima, u narednom ću poglavlju obrazložiti te pojmove.

2. OPIS PREDMETA ISTRAŽIVANJA (osnovni pojmovi)

Opis središnjeg predmeta istraživanja ovog rada svodi se na nekoliko osnovnih pojmova, a to su predrasude, diskriminacija, percipirana prijetnja sigurnosti i imovini te socijalna distanca prema imigrantima. U ovom će se poglavlju objasniti svaki od navedenih pojmova te njihova međusobna povezanost.

Stavovi studenata predstavljaju izrazito relevantnu komponentu za integraciju migranata u naše društvo. Pretpostavka je da je studentska populacija bolje upoznata sa temom imigranta koji dolaze iz raznih zemalja. Npr. prosječno informirani student je ćuo za rat u Siriji i možda ponešto o njemu i zna, ćuo je za izbjeglice koji su tražitelji međunarodne zaštite i ekonomske imigrante. Osim toga, studenti su budući intelektualci, akademski građani, stoga se pretpostavlja da će oni krojiti buduće migrantske i obrazovne politike i time uvelike utjecati na organizaciju suživota domaćeg stanovništva i imigranata.

2.1. Predrasude

Predrasude se u širem smislu odnose na unaprijed stvoren pozitivan ili negativan sud, uvjerenje o nekome ili nećemu koje je neutemeljeno i neopravdano, te je neovisno o osobnom iskustvu i uglavnom pogrešno. Iako predrasuda može uključivati bilo pozitivne bilo negativne stavove, obićno se taj naziv koristi za negativan stav prema svim pripadnicima neke socijalne skupine (Kljaić, 2005).

Predrasude su sastavni dio našeg biološkog mehanizma preživljavanja, poćivaju na unaprijed donesenim sudovima i predstavljaju sklonost vlastitoj društvenoj grupi. Iako su predrasude nešto što se ne može iskorijeniti jer su dio ljudskog kognitivnog aparata, koji nam je potreban za spoznavanje i rasuđivanje, one vrlo ćesto dovode do nepravednog i diskriminirajućeg ponašanja prema osobama na koje se odnosi. Predrasude poćivaju na unaprijed donesenim sudovima, zakljućcima o nekome ili nećemu što se nije dovoljno promislilo, o nećemu o ćemu nemamo dovoljno podataka i što vrlo ćesto, ako smo i imali iskustva iz prve ruke, poopćujemo na cijelu društvenu skupinu. Osim negativne, predrasuda se može zasnivati i na pozitivnom mišljenju jer jasno je da, negativno mišljenje o nekoj etnićkoj skupini implicira pozitivno mišljenje o

grupi kojoj sami pripadamo. No, u svakodnevnom su govoru predrasude najčešće negativno konotirane pa ću u ovome radu o njima i na taj način govoriti.

Predrasude ili negativan stav i netrpeljivost prema članovima vanjske grupe temelji se na strahu, strahu da će imigranti „ugroziti našu osobnu sigurnost i sigurnost naše imovine, da ćemo zbog njihove prisutnosti trebati mijenjati vlastitu kulturu i izgubiti kulturalni identitet, da će oni svojom nelojalnošću ugroziti stabilnost naše države te da neće voditi računa o njenoj dobrobiti“ (Maslić-Seršić, Vukelić, 2013: 14).

Definicija predrasude kako ju izlaže Allport je „odbojni ili neprijateljski stav prema nekoj osobi koja pripada jednoj grupi, jednostavno zbog toga što ona pripada toj grupi, da se zbog toga pretpostavlja da ima negativne kvalitete koje se toj grupi pripisuju“ (prema: Supek 1992: 59). Pojedinaac tako postaje žrtva predrasude zato što pripada određenoj društvenoj skupini koju smo percipirali kao negativnu. „Poznato je da čovjek koji ima neku predrasudu prema Crncima ili Židovima ne vodi računa o individualnim razlikama među pojedincima, već svoj sud proteže na sve bez razlike. Predrasuda svjedoči o jednoj vrsti grupne netrpeljivosti. Naravno da se u ovom slučaju mišljenje (nepovoljno) o jednom čovjeku ne pita koje činjenice govore protiv njega već je dovoljno da pripada ovoj i takvoj grupi! Zaključivanje je čisto deduktivno, jer predrasuda u odnosu na drugu grupu već postoji“ (prema: Supek, 1992: 59).

Predrasude su naučene, kao i sva ostala uvjerenja i stavovi, a najčešće se stječu putem formalnog i neformalnog obrazovanja, odnosno putem socijalnih skupina u kojima se odrasta. Tako nailazimo na razne predrasude između pojedinih društvenih skupina unutar iste nacije. Npr. student FER-a može imati predrasudu prema studentu FF-a, misleći da ovaj puši puno sfrkanih cigareta, pije jeftino pivo i voli Marxa. Istina može biti potpuno suprotna. Ipak, kako tvrdi Supek (1992), postoji osnovana razlika između običnih društvenih predrasuda i onih etničkih. Naglašava da je karakteristika etničkih predrasuda ta da lakše izazivaju grupno agresivno ponašanje. U nekome društvu predrasude o nekim narodima i rasama mogu biti široko rasprostranjene. Možda najbolji primjer takvih predrasuda iz naše bliže okoline su predrasude prema Romima: „Romi krađu, varaju, lijeni su i ne žele raditi!“ Neki smatraju da su niža razina obrazovanja, nedovoljno dobro poznavanje jezika i loši socijalni uvjeti, krivnja samih Roma, da je to dio njihovog tradicionalnog načina života (Turalija, 2015: 14). Takve predrasude mogu imati dalekosežne negativne implikacije na pripadnike skupine na

koju se odnose. Proglašavanje cijele jedne skupine štetnom i inferiornom rezultira nejednakošću te pogrešnim poimanjem kako je diskriminacijsko ponašanje prema pojedinim društvenim skupinama moralno opravdano (Sablić, 2014).

Kako je svijet u kojem živimo vrlo kompleksan, a vrijeme ograničeno, prirodno je da pribjegavamo mehanizmima kategorizacije i generalizacije, odnosno da pojedince procjenjujemo na osnovu informacija koje su nam odmah vidljive ili za koje ne trebamo potrošiti puno vremena kako bi do njih došli. Informacije poput uspjeha, obrazovanja, ponašanja koristimo kao prečice kako bismo pojedince „smjestili“ u neku kategoriju ili osobine koje smo primijetili na temelju nekoliko slučajeva pojedinih pripadnika određene grupe, generaliziramo na sve pripadnike te skupine, poput one da su studenti sociologije društveni, a studenti elektrotehnike „zaljubljeni u struju.“ No, etničke su predrasude izrazito opasne, zato što predstavljaju vjerovanje da je netko zao, lukav, glup, nasilan...samo zato što pripada određenoj etničkoj skupini, rasi, druge je konfesionalne pripadnosti i govori drugim jezikom. Kada imamo predrasudu prema nekoj osobi i smatramo ju opravdanom samo zato što je ta osoba druge rase ili nacionalnog podrijetla, tada vrlo često diskriminiramo, što na koncu može dovesti i do etnički motiviranog nasilja.

Od četiri dimenzije predrasuda: realistična prijetnja, simbolička prijetnja, međugrupna tjeskoba te negativni stereotipi (Stephan, Ybarra i Bachmana, 1999), u ovom će radu primarni fokus biti na realističnoj i simboličkoj prijetnji. Realistična prijetnja, koja ne mora biti realna, jer je dovoljno da unutarnja grupa vanjsku grupu percipira kao prijeteću, podrazumijeva strah od gubitka ekonomske i političke moći te strah od fizičke i materijalne ugroze. Dakle, tu je važno da unutarnja grupa vanjsku doživljava kao element ugroze u materijalnom, fizičkom, ekonomskom ili političkom smislu, što ne mora biti utemeljeno u stvarnosti. Teorija integrirane prijetnje Stephana, Ybarre i Bachmana (1999) naglašava da bez obzira radi li se o imaginarnoj ili stvarnoj prijetnji, često realističnu i simboličku prijetnju uzimaju zajedno kao faktore koji utječu na diskriminirajući odnos prema imigrantima (prema: Župarić-Iljić i Gregurović, 2013: 43).

Pod simboličkom prijetnjom podrazumijevaju se stavovi za koje se smatra da ugrožavaju kulturni identitet (Allport, 1954; Vala i Costa-Lopes, 2009; prema: Župarić-Iljić i Gregurević, 2013). Kada strahujemo da će se ugroziti vrijednosti grupe kojoj sami

pripadamo, a koje se očituju u načinu života, kulturi, vjeri i simbolima grupe, tada vanjsku grupu doživljavamo kao simboličku prijetnju (Stephan i Renfro, 2002; prema Stanojević, 2016). Individue mogu smatrati da je netko npr. nasilan samo zato što je pripadnik neke etničke skupine, ali svoj stav može negirati, najčešće pod pritiskom da se prema drugima mora odnositi na društveno poželjan i politički korektan način (Dunton i Fazio, 1997; prema: Skokandić i Čorkalo Biruški, 2017), pritom naglašavajući da je razlog za neprihvatanje vanjske grupe jednostavno kulturološka razlika. Zato se simboličke predrasude smatraju prikrivenima, za razliku od otvorenih koje odražavaju izravnu nesnošljivost prema pripadnicima vanjske grupe, nespremni su na bliske kontakte te ih doživljavaju kao prijetnju ((McConahay i sur., 1981; Meertens i Pettigrew, 1997; prema: Skokandić i Čorkalo Biruški, 2017).

Socijalni značaj predrasuda proizlazi iz njihove konativne komponente. Kada se negativne težnje i namjere izraze u ponašanju usmjerenom protiv pripadnika neke skupine, u osporavanju njihova prava da ravnopravno sudjeluju u svim oblicima socijalnog života tada se govori o diskriminaciji (Kljajić, 2005).

2.1.1. Diskriminacija

Diskriminacija se razlikuje od predrasuda utoliko što ona označava ponašanje, a ne same stavove, prema osobama ili skupinama na koje se predrasude odnose (Pennington, 1997). Osobama koje se diskriminira se uskraćuju prava na ekonomske, političke i društvene resurse (de Jong, 2008), među koje, iz ovog istraživanja, spadaju primjerice; pravo na obrazovanje, na zapošljavanje, jednaki tretman pred pravosuđem itd.

Diskriminirati znači nepravedno postupati prema pripadnicima određenih društvenih grupa, smatrajući da ne zaslužuju jednaka prava i ophođenje, samo zato što pripadaju tim skupinama. Dakle, diskriminacijsko ponašanje najčešće je utemeljeno na predrasudama. U ovom istraživanju nije se promatralo diskriminatorno ponašanje, nego su se ispitivali diskriminativni stavovi studenata prema svim legalnim stranim doseljenicima. Kao nastavak na to pitanje mjerila se percepcija prijetnje sigurnosti i imovini građana RH prema različitim socio-kulturnim grupacijama, odnosno pripadnicima različitih etničkih, nacionalnih, vjersko-religijskih te kulturoloških skupina, kao još jedan oblik predrasuda, odnosno percepcija realistične prijetnje i prediktor diskriminativnog ponašanja.

Pokazatelj izraženosti predrasuda može biti i spremnost na stupanje u socijalni kontakt sa pojedinim etničkim grupacijama, koji se mjeri stupnjem socijalne distance (Bogardus, 1933).

2.2. *Socijalna distanca*

Zbog pandemije uzrokovane COVID-19 virusom u medijima smo često mogli čuti izraz socijalno distanciranje. Naši su nas političari i voditelji vijesti konstantno upozoravali na važnost socijalnog distanciranja, što je dakako potpuno pogrešan termin za ovu vrstu distance. Pravilan je izraz fizičko distanciranje! Fizička i socijalna distanca nikako nisu istoznačnice, jer možemo biti fizički distancirani, a da nismo socijalno. Družiti se možemo i na udaljenosti, pogotovo danas kada nam je dostupna sva sila društvenih mreža. Socijalna distanca pak označava stupanj spremnosti nekog pojedinca ili skupine na socijalni kontakt sa drugim pojedincima ili društvenim skupinama. Ona može varirati od prihvaćanja i bliskosti pa sve do ravnodušnosti, netrpeljivosti i mržnje prema nekim društvenim skupinama (Kljaić, 2005). Ona se može ostvariti na skali od sedam stupnjeva, pri čemu je najniži stupanj distance spremnost na stupanje u brak, a najviši želja da se pojedinac protjera iz države (Bogardus).

Pojam socijalne distance prvi je uveo Georg Simmel, a Robert E. Park usvojio je njegov pojam te sugerirao Emory S. Bogardusu da učini analizu ovoga pojma što je na posljertku rezultiralo Bogardusovom skalom socijalne distance (Pehlić, 2019: 20).

Korištena Bogardusova skala kreće se u rasponu ocjena od 1 do 7 pri čemu 1 označava najniži, a 7 najviši mogući stupanj socijalne distance. Ispitanici su zamoljeni da označe najviši stupanj bliskosti na koji su spremni pristati s pripadnicima promatranih etničkih skupina. Ovako je to bilo postavljeno u upitniku:

„Molim Vas da označite najviši stupanj bliskosti na koji ste spremni pristati s pripadnicima promatranih etničkih skupina. Ocjene se kreću u rasponu od 1 do 7. Označite što Vam prvo padne na pamet kad pomislite na spomenutu etničku skupinu, čak iako se nikad niste susreli s pripadnikom navedene etničke skupine. (Ako biste sa pripadnikom pojedine etničke skupine stupili u eventualno bračno partnerstvo to znači da pristajete da Vam bude prijatelj, susjed, kolega na poslu, državljanin zemlje u kojoj

živite. Ako pristajete da Vam bude samo susjed, to znači da NE pristajete da Vam bude prijatelj, partner, kolega na poslu.) „

Bogardusova je skala shvaćena kao niz u kome brojevi koji su pridruženi određenim kategorijama označavaju određeni stupanj (ne)spremnosti na socijalni kontakt. Socijalna distanca je podložna promjenama i obično je tim veća što su predrasude izraženije. Bogardus je 1928. prvi puta definirao sedam stupnjeva socijalne distance, a od tada pa do danas skala je u mnogim radovima nebrojeno puta modificirana (Vuksanović, 2004, prema: Pehlić, 2019:21). Za potrebe istraživanja u ovome radu, korištena je Bogardusova skala socijalne distance preuzeta iz istraživanja Vujević Hećimović, G., Brajović, S., Ilin, K. (2010), a izgleda ovako:

1. Usko srodstvo/bračni partner
2. Osobni prijatelj/ica
3. Susjed/a u ulici gdje živim
4. Kolega/ica na poslu
5. Državljanin/ka zemlje u kojoj živim
6. Posjetitelj/ica zemlje u kojoj živim
7. Istjerao/la bih ga/ju iz zemlje¹

Dakle, socijalna distanca (u ovom slučaju prema nekim etničkim skupinama, u koju svrhu se najčešće i koristi) mjeri razinu socijalnog kontakta na koju je pojedinac spreman pristati sa pripadnikom neke skupine.

„Danas je uvriježeno mišljenje da je socijalna distanca najbliža konativnoj komponenti stava koja može, ali i ne mora, biti u skladu sa preostale dvije komponente (emotivnom i kognitivnom). Dakle, socijalna distanca je mjera bliskosti ili udaljenosti pojedinca ili pojedinaca u odnosu na neku socijalnu ili etničku grupaciju. Smatra se da socijalna distanca pojedinaca zavisi od emotivne komponente etničkih stavova za koje se smatra da utječu na javljanje predrasuda“ (prema: Pehlić, 2019: 22). Mjerenjem socijalne distance, na indirektan način možemo provjeriti jesu li, u ovom slučaju, studenti Sveučilišta u Zagrebu, tolerantni prema pojedinim etničkim skupinama.

---

¹ Prilikom unošenja podataka u SPSS zamijenila sam 3. i 4. stupanj distance zbog prigovora mnogih ispitanika da je stupanj 'kolega na poslu' bliži od stupnja 'susjed u ulici gdje živim'.

2.3. Vrste migranata

Ne postoji univerzalna definicija migranta, no svi se slažu u jednom, da je cilj svim migrantima ostvarenje boljih uvjeta života. Iako se u stručnoj literaturi često naglašava razlika između izraza migrant i izbjeglica, jer migranti obuhvaćaju ljude koji napuštaju svoju zemlju, a da razlog njihova odlaska nije povezan sa progonom. U ovom će se radu izraz migrant koristiti kao krovni pojam te će obuhvaćati sve – i prisilne i dobrovoljne migrante. Naime, pitanja postavljena u upitniku ovog istraživanja odnose se na Sirijce, Irance, Iračane, Afganistance, Albance, Kosovljane, Makedonce, Bosance i Srbe. Točnije, prema tim je etničkim skupinama ispitan stupanj socijalne distance, dok se stupanj predrasuda odnosio na sve strane doseljenike. Jasno je da „svi strani doseljenici“ obuhvaćaju i izbjeglice i migrante općenito. Razlog takvog postavljanja pitanja bio je dobiti uvid u eventualnu razliku u stupnju predrasuda prema npr. narodima iz istočne Europe i izbjeglicama koji su tražitelji azila.

Dobrovoljni migranti su osobe koje svojom voljom napuštaju svoju zemlju, ali i dalje uživaju njezinu zaštitu, stoga na međunarodnu nemaju pravo. Razlozi njihovih migracija najčešće su ekonomske prirode. Ekonomski migrant je osoba koja napušta svoje uobičajeno mjesto prebivališta da se naseli izvan svoje zemlje podrijetla kako bi poboljšao kvalitetu života (Perruchoud i Redpath-Cross, 2011a: 32). Za razliku od njih, prisilni imaju pravo na međunarodnu zaštitu (ibid., 2011b: 62). Prisilni migranti su najčešće izbjeglice, osobe koje su uslijed utemeljenog straha od progona zbog rasne, religijske, nacionalne pripadnosti, članstva u određenoj društvenoj skupni ili političkog mišljenja odlučile otići iz zemlje svog državljanstva jer se ne žele ili ne mogu staviti pod zaštitu zemlje iz koje dolaze (ibid., 2011c: 79). Važno je napomenuti da ekonomski migranti, osim dobrovoljnih (radnici migranti), mogu biti i prisilni (uzrokovani glađu ili ekološkom katastrofom) (Abercrombie, Hill, Turner, 2006: 209).

Dakle, razlozi ekonomskih migracija također mogu biti prisilni, a svakom prisilnom migrantu može se dodijeliti jedan o sljedećih pravnih statusa: tražitelj azila, azilant, status privremene zaštite, status supsidijarne zaštite.

Tražitelj azila je osoba koja traži sigurnost od progona ili ozbiljne nepravde u zemlji koja nije njegova i čeka odluku o zahtjevu za izbjegličkim statusom, koja se donosi prema relevantnim međunarodnim i nacionalnim odrednicama. U slučaju negativne odluke osoba mora napustiti zemlju i može biti protjerana, osim ako je njezin ostanak omogućen na humanitarnoj ili nekoj drugoj regulativnoj osnovi (Perruchoud i Redpath-Cross, 2011d : 12).

Azilant je osoba kojoj je omogućena međunarodna zaštita u državi u kojoj je to zatražila, a koja zbog straha od progona na temelju rase, religije, nacionalnosti, pripadnosti određenoj društvenoj skupini ili političkog mišljenja nije u mogućnosti tražiti zaštitu u svojoj zemlji državljanstva (ibid., 2011e: 11).

Privremena zaštita je utemeljena na dogovoru država da se osobama koje dolaze iz područja zahvaćenih oružanim sukobom ili nasiljem pruži privremena zaštita, što se najčešće odobrava u slučajevima masovnog priljeva migranata, bez prethodnog individualnog utvrđivanja statusa (ibid., 2011f: 97).

Supsidijarna zaštita je zaštita koja se odobrava strancu koji ne ispunjava uvjete za azil, a za kojega se opravdano vjeruje da bi povratkom u zemlju podrijetla bio izložen trpljenju ozbiljne nepravde i koji stoga nije u mogućnosti ili zbog takvog rizika ne želi zatražiti zaštitu te zemlje (<https://www.gov.hr/>).

3. CILJEVI, SVRHA I HIPOTEZE ISTRAŽIVANJA

S obzirom na to da problemi ovoga istraživanja obuhvaćaju ispitivanje razine predrasuda, percepciju prijetnje sigurnosti (ugroza) i imovini, diskriminativne stavove te socijalnu distancu prema pripadnicima različitih socio-kulturnih grupacija, odnosno, pripadnicima različitih etničkih, nacionalnih, vjersko-religijskih te kulturoloških skupina, formulirani su osnovni ciljevi ovog istraživanja koji obuhvaćaju:

- utvrđivanje razine predrasuda, percipirane prijetnje sigurnosti i imovini, diskriminativnih stavova te socijalne distance prema pripadnicima različitih socio-kulturnih grupacija od strane ispitanih studenata zagrebačkog sveučilišta;
- ispitivanje razlika u razini predrasuda, percipirane prijetnje sigurnosti i imovini, diskriminativnih stavova te socijalne distance prema pripadnicima različitih socio-kulturnih grupacija između studenata tehničkih, prirodoslovnih i biomedicinskih fakulteta te studenata društveno – humanističkih fakulteta;
- ispitivanje razlika u razini predrasuda, percipirane prijetnje sigurnosti i imovini, diskriminativnih stavova te socijalne distance prema pripadnicima različitih socio-kulturnih grupacija između studenata koji pripadaju različitim socio-demografskim grupacijama, odnosno, između studenata različitih socio-demografskih karakteristika. Pretpostavka je da su razine predrasuda, percipirane prijetnje sigurnosti i imovini, diskriminativni stavovi te socijalna distanca pod utjecajem određenih socio-demografskih karakteristika studenata, stoga cilj ovoga rada obuhvaća i identificiranje pozadinskih relevantnih socio-demografskih varijabli, odnosno, pozadinske socio-demografske strukture ispitanih, koja pretpostavljeno utječe na razine predrasuda, percipirane prijetnje sigurnosti i imovini, diskriminativne stavove te socijalnu distancu prema pripadnicima različitih socio-kulturnih grupacija.

Na temelju navedenih ciljeva istraživanja, formulirane su sljedeće hipoteze:

H₁: Postoji povezanost između predrasuda i distance prema imigrantima.

H₂: Studenti tehničkih, prirodoslovnih i biomedicinskih fakulteta će u usporedbi sa studentima društveno - humanističkih fakulteta u većem stupnju izražavati predrasude prema imigrantima.

H₃: Studenti tehničkih, prirodoslovnih i biomedicinskih fakulteta će u usporedbi sa studentima društveno – humanističkih fakulteta u većem stupnju izražavati socijalnu distancu prema imigrantima

H₄: Postoji povezanost između izraženih predrasuda prema imigrantima i pojedinih socio-demografskih obilježja ispitanika.

H₅: Postoji povezanost između socijalne distance prema imigrantima i pojedinih socio-demografskih obilježja ispitanika.

Rezultati ovog istraživanja mogu nam poslužiti za dobivanje smjernica u provođenju antidiskriminacijskih politika koje su nam prijeko potrebne jer neka istraživanja pokazuju postojanje negativnih stavova prema imigrantima. Migracije se neće zaustaviti, njih je oduvijek bilo i uvijek će ih biti, a pod utjecajem globalizacijskih procesa i rasta broja svjetske populacije, broj migranta se povećava, od kojih mali dio pristiže u RH. Njihova kultura, jezik i vjera, većini je stanovnika RH daleka i strana, jednako kao što smo i mi njima stranci i nepoznati. Da bismo živjeli jedni s drugima, zajedno rasli i razvijali se, potrebna nam je integracija. Prvi korak integracije predstavlja prihvaćanje i učenje toleranciji kao poticajnoj snazi u poštivanju ljudskih prava. Zato je cilj filozofskog dijela rada objasniti važnost promicanja *tolerancije* u obrazovanju, posebno u nastavi filozofije, logike i etike, jer nam tolerancija, zajedno sa poticanjem na kritičko mišljenje, omogućava nadilaženje nesnošljivosti i mržnje prema drugima i drugačijima.

Svrha ovoga rada nije promovirati etički relativizam, odustati od svog načina života i prigrliti neki novi u kojem nećemo imati jednaka prava i slobode kao ranije. Svrha je upravo ukazati da ta prava i slobode, pod uvjetom da se ne krše prava i slobode drugih ljudi, pripadaju svima. Proces integracije migranata nije jednostran, on ovisi i o spremnosti migranta na integraciju i toleranciju. Iz tog se razloga predrasude i socijalna distanca trebaju sagledavati iz oba smjera, no empirijski dio ovoga rada usmjeren je na studentsku populaciju u Zagrebu, u kojoj se gotovo svi ispitanici deklariraju kao pripadnici hrvatske nacije.

4. DOSADAŠNJA ISTRAŽIVANJA I SPOZNAJE

Dosadašnja istraživanja pokazuju da su negativni stavovi o migrantima sve zastupljeniji, pri čemu se najviše predrasuda izražava u vidu ekonomske, kulturološke i sigurnosne prijetnje. Glavni razlog za percepciju imigranata kao ekonomske prijetnje, što spada pod dimenziju realistične prijetnje, je bojazan od pritiska na tržište rada i shodno tome gubitka posla domaćeg stanovništva (Hainmueller, Hopkins, 2014), dok se kulturološka prijetnja manifestira u vidu straha od gubitka „društvenog identiteta, nacionalne kulture i nacionalnoga jedinstva“ (Župarić-Iljić i Gregurević, 2013). Za razliku od potonje koje je simbolička, realistična prijetnja počiva na teoriji stvarnog sukoba (Sherif, 1966), prema kojoj ispitanici smatraju da bi vanjska grupa mogla unutarnjoj grupi nanijeti ozbiljne štete u ekonomskom, političkom ili fizičkom smislu.

Pri tome nije važno jesu li te prijetnje utemeljene u stvarnosti ili su imaginarne, nego smatra li unutarnja grupa da im vanjska grupa može naškoditi u bilo kojem gore spomenutom smislu realistične prijetnje. Teorija integrirane prijetnje (Stephan, Ybarra i Bachman, 1999; Stephan i Stephan, 2000; prema: Župarić-Iljić i Gregurović, 2013: 43), naglašava da bez obzira radi li se o imaginarnoj ili stvarnoj prijetnji, često se te dvije vrste prijetnji uzimaju zajedno kao faktori koji utječu na diskriminirajući odnos prema imigrantima.

Iako se negativna percepcija javnosti o migrantima uglavnom temelji na ekonomskim temama, što može biti posredovano mnogim faktorima, poput lošeg gospodarskog stanja u državi (Hainmuller i Hopkins, 2014), zbog čega je domaće stanovništvo u strahu za vlastitu egzistenciju, jer misle da će im migranti „uzimati“ posao, istraživanja pokazuju da je negativna percepcija o migrantima posredovana kulturološkim predrasudama (Hainmueller i Hopkins, 2014).

Strah da će naša vlastita kultura nestati, uvjerenje da se imigranti ne žele integrirati, nego domaćem stanovništvu nametnuti svoj način života su stavovi koji se uzimaju kao pokazatelj percepcije kulturološke prijetnje. Tom negativnom stavu pridonose i teroristički napadi počinjeni od strane zločinačkih organizacija, čiji se članovi uglavnom deklariraju kao pripadnici islamske vjeroispovijesti. Istraživanje provedeno u Velikoj Britaniji (Hellwig i Sino, 2016), pokazalo je da stanovnici zaziru od migranta muslimana, uz koje vezuju kulturološke prijetnje i prijetnje sigurnosti koja se najviše očituje u vidu straha od terorizma, dok porast kriminala i prijetnje ekonomiji vezuju uz migrante koji dolaze iz istočne Europe.

Predrasude se ne odnose na djelovanje, nego na stavove. Pa tako možemo imati negativan stav prema pripadnicima pojedinih socio-kulturnih grupacija, ali ne moramo diskriminirati.

Istraživanje Maslić-Seršić i Vukelić (2013) pokazuje da stanovnici RH (n=800) imaju restriktivne stavove prema useljavanju ekonomskih migranata i dodijeli hrvatskog državljanstva, premda generalno ne iskazuju diskriminatorne stavove prema useljenicima. Jedan od razloga takvog negativnog stava prema ekonomskim imigrantima može se pripisati lošem gospodarskom stanju u državi, odnosno visokoj stopi nezaposlenosti i manjku ponude zaposlenja, te niskim plaćama. Zanimljivo je to da Građani RH u prilično visokom postotku izražavaju ksenofobiju prema Srbima (38%), s kojima imaju iskustvo suživota, kao i prema onim skupinama s kojima još nisu dolazili u doticaj u većoj mjeri (npr. Kinezi do 32% ili Arapi do 27%). Zabrinjava i visoki postotak ksenofobije prema općenitoj kategoriji tražitelja azila (do 37%), dok najmanji stupanj predrasuda iskazuju prema imigrantima iz Zapadne Europe (Maslić-Seršić i Vukelić, 2013).

Prema istraživanju Ajduković i sur. (2019), građani RH većinom iskazuju neutralan stav prema azilantima, ali iskazuju blagu realističnu, te nešto izraženiju simboličku prijetnju. Takav stav je povezan s blago izraženim doživljajem prijetnje zbog dolaska azilanata koja se očituje u brigama u vezi konkurencije na društvene resurse, te ugrožavanja hrvatskog identiteta i kulture (Ajduković i sur. 2019).

Negativni stavovi mogu dovesti do netrpeljivosti pa i mržnje prema pripadnicima određenih društvenih skupina, što može rezultirati diskriminirajućim ponašanjem. Stoga se u brojnoj literaturi negativni stavovi prema imigrantima smatraju najboljim prediktorom diskriminatornog ponašanja i netolerancije (Stephan i Stephan, 2001). Takva negativna percepcija javnosti o imigrantima, za posljedicu može imati politiku koja se očituje u restrikcijama te smanjenju njihovih građanskih prava i sloboda (Cameron i sur., 2005; Huddy, Feldman i Weber, 2007; Šram, 2009; prema: Šram, 2010).

Tako je Bogardus (1926) istraživajući stavove o pojedinim etničkim skupinama zamijetio da negativna percepcija o tim skupinama za posljedicu ima društvenu distancu. Pojedinci reagiraju udaljavanjem od pojedinih skupina kada svoj status smatraju ugroženim od strane tih skupina. Negativni stavovi odnosno predrasude, mogu dovesti do udaljavanja i diskriminacije, ali i ne moraju. Naime, predrasude su dio ljudskog kognitivnog aparata, što znači da su karakteristične za sve pojedince, no to ne

znači da svi pojedinci diskriminiraju. Merton (1976) je zaključio kako postoje pojedinci koji imaju predrasude prema pojedinim skupinama, ali se kontroliraju od diskriminacijskog ponašanja jer im društvene norme to zabranjuju i zbog takvog ponašanja mogu biti kažnjeni. Također, postoje oni koji nemaju izražene predrasude prema određenim skupinama, ali diskriminiraju. Oni također prilagođavaju svoje ponašanje društvenim normama, jer grupa kojoj pripadaju očekuje diskriminacijsko ponašanje. Kako ne bi bili izopćeni od strane svoje grupe ili pak kažnjeni, pojedinci se prilagode i slijede pravila grupe. Jedan ekstremni primjer takvog ponašanja je Treći Reich, kada su mnogi vršili monstruozne radnje nad pripadnicima etničke skupine Židova, Roma... kako bi zadržali svoj položaj i bili sigurni da neće biti izopćeni iz grupe kojoj pripadaju, iako je izvjesno da nisu svi bili rasisti. Holokaust je pokazao kako država može angažirati razne segmente društva za provođenje diskriminacijskih politika, u koje su bili uključeni ekonomski, socijalni, vjerski i drugi faktori koji su doveli do isključivanja jedne etničke skupine iz društva, raspada ljudskih vrijednosti i genocida. To je jedan od razloga zašto nam je važno ispitivanje predrasuda, da se takve tragedije više nikada ne ponove i da učenje toleranciji, poštivanju ljudskih prava i demokratskih vrijednosti postane dio školskih programa.

Prema istraživanju Čačić-Kumpes, Gregurović i Kumpes (2012) o integraciji i stavovima prema imigrantima u Hrvatskoj, ispitanici moguću integraciju imigranata u hrvatsko društvo vide kao „jednosmjernan proces u kojemu imigranti trebaju zanemariti svoju kulturnu različitost i 'utopiti' se u većinsko društvo (Lee, 2009), a ne kao dvosmjernan u kojemu se putem interakcije imigranata i društva primitka prihvaćaju i razmjenjuju različiti kulturni sadržaji i poštuju različitost“ (Goodman, 2010; prema: Čačić-Kumpes i sur., 2012: 329).

Imigranti sa sobom donose svoj „osobni i kulturni identitet“ (Milardović, 2013: 41). „Migracijski pokreti pridonose etničkoj i kulturnoj raznolikosti u mnogim društvima i pomažu oblikovati demografsku, ekonomsku i socijalnu dinamiku“ (Giddens, 2007; prema: Milardović, 2013: 191). Postoje dva temeljna tipa odnosa spram imigranata. Prvi je taj da stranu kulturu stavljamo u inferiorni položaj, tumačimo je kao nazadnu, isključujemo iz javnog života i diskriminiramo. Drugi je taj da se bavimo integracijom, uključivanjem, promičemo toleranciju i ukazujemo na dobrobit multikulturalizma² (Milardović, 2013). Pri tome treba imati na umu da ne možemo biti

---

² Terminom multikulturalizam koriste se uglavnom autori anglosaksonskog govornog područja, dok se pojmom interkulturalizam uglavnom koriste europski autori. Ti se pojmovi često upotrebljavaju kao

tolerantni prema svemu, kao što je npr. sakaćenje ženskih spolnih organa. „Dok odgajamo naše sugrađane, posebno našu djecu za jednu otvorenu toleranciju, moramo istovremeno priznati da postoje običaji, ideje, ponašanja koja su za nas netolerabilna, a takva moraju i ostati“ (Eco, 2020: 31).

Tolerancija je u modernim društvima „minimum miroljubivog zajedničkog života i posljednji zalag političkog mira“ (Raunić, 2015: 78). Sve što je ispod toga, vodi progonima i sukobima, a sve iznad toga je teško moguće ostvariti jer bi cijena toga bila ugrožavanje građanskih i političkih sloboda samoodređenja³ (Raunić, 2015).

Istraživanje Vujević-Hećimović i sur. (2010), provedeno 2002. 2005. i 2008. godine o socijalnoj distanci prema Slovencima, Crnogorcima, Srbima i Bošnjacima pokazuje najveću socijalnu distancu Hrvata prema Srbima, dakle, prema narodu s kojim su Hrvati bili u najvećem sukobu, dok je socijalna distanca prema Bošnjacima-Muslimanima najmanja. To pokazuje i istraživanje Maslić-Seršić i Vukelić (2013) o zastupljenosti ksenofobičnih stavova. „U prosjeku je preko trećine građana izražavalo negativne stavove prema Srbima što je vjerojatna posljedica ratnog iskustva te politike jačanja nacionalnog i vjerskog identiteta. Za očekivati je da će se odmakom od takvih iskustava i politike i ovi ksenofobični stavovi ublažavati“ (Maslić-Seršić i Vukelić, 2013: 24).

Istraživanje Medlobi i Čepo (2018) o stavovima korisnika društvenih mreža o izbjeglicama i tražiteljima azila pokazuje da se ispitanici uglavnom ne osjećaju ugroženo zbog izbjeglica, te smatraju da izbjeglice trebaju imati jednaki tretman kao i domicilno stanovništvo, a iskazan je i nizak stupanj socijalne distance. Možemo vidjeti kako su stavovi građana osjetljivi na kontekst. Naime, istraživanje Medlobi i Čepo (2018) provedeno je nakon izbjegličke krize, a RH je u vrijeme krize (2015. i 2016.) bila samo tranzitna zemlja. Stanovništvo nije imalo puno doticaja sa izbjeglicama, te je stoga razumljivo da stanovnici nisu doživljavali migrante kao element prijetnje, u simboličkom ili realističnom smislu.

---

sinonimi, iako prefiks 'inter' (lat. inter – među) upućuje na međudnos i prepletanje, a prefiks 'multi' (lat. multus – mnogo) upućuje na istodobno postojanje više kultura (Sablić, 2014).

³ Pojam samoodređenje se koristi u međunarodnom pravu. To je načelo po kojem narodi imaju pravo na vlastitu državu (vanjsko samoodređenje) i pravo slobodnoga izbora vlastita društvenoga i ekonomskog uređenja (unutarnje samoodređenje). Narod pritom treba shvatiti kao ukupnost stanovništva na određenom području (demos), a ne vezivati ga uz etničku ili vjersku pripadnost (ethnos) (<https://www.enciklopedija.hr/>).

Možemo zaključiti da su stavovi osjetljivi na kontekst, na vrijeme kada se ispituju pa se tako kroz vrijeme mijenjaju, a društvo postaje sve otvorenije i tolerantnije (Medlobi i Čepo, 2018).

5. VAŽNOST TOLERACNIJE

UNESCO-va definicija tolerancije u Deklaraciji o načelima tolerancije iz 1995. godine glasi:

„Tolerancija je poštovanje, prihvaćanje i uvažavanje bogatstva različitosti u našim svjetskim kulturama, naša forma izražavanja i način da budemo ljudi. Ona je zasnovana na znanju, otvorenosti, komunikaciji i slobodi mišljenja, savjesti i uvjerenju. Tolerancija je harmonija u različitostima. To nije samo moralna dužnost, to je također politički i zakonit zahtjev. Tolerancija, vrlina koja mir može učiniti mogućim, doprinosi mijenjanju kulture rata u kulturu mira.“

Dakle, tolerancija, osim što je moralna dužnost svakog pojedinca, ona je i zakonska obveza. Ona podrazumijeva poštovanje i uvažavanje različitosti neovisno o vjeri, rasi, spolu, političkom uvjerenju itd. Marginalizacija pojedinih socio-kulturnih grupacija te diskriminacija koja može prerasti u nasilje, jedni su od najčešćih oblika netolerancije. Netolerancija nije ljudima imanentna, utkana u genetski kod, ona se, kao i tolerancija uči odgojem i obrazovanjem. Zato bi učenje toleranciji u obrazovnim programima trebalo biti usmjereno na razumijevanje različitosti i otklanjanje straha od drugačijih kultura, vjera i rasa, kao i razvoju kritičkog mišljenja i razložnog moralnog prosuđivanja sa ciljem otklanjanja i sprečavanja netolerantnog ponašanja.

Tolerancija dolazi od lat. riječi *tolerantia*, a znači podnošenje, trpljenje (prema: Hrvatska enciklopedija). Da bismo nekoga ili nešto tolerirali ne moramo ga voljeti i slagati se s njegovim mišljenjem. Može nam biti odbojna glazba koju sluša naš susjed, može nam biti čudno što naš susjed ne jede meso i oblači se u narančaste halje, no, naša je moralna dužnost da ga toleriramo, bez obzira što mislili o njegovu načinu života. Dakako, kao što je već rečeno, tolerancija ima svoje granice. Ne možemo tolerirati sva ponašanja i postupke, ali trebamo poštovati temeljna ljudska prava, među koje, između ostalog, spadaju pravo na kulturnu, vjersku i jezičnu raznolikost.

Prema Walzerovu (1997) shvaćanju, „globalizacija ekonomije kao i globalizacija civilnoga društva zahtijevaju da različitost, kulturalnu drugost, uzmemo u obzir kao trajnu stvarnost“ (prema: Paetzold, 2003 :67). „Pojam tolerancije na specifičan način reflektira potrebu zajedničkog života u modernom dobu, koje je obilježeno fragmentiranom slikom svijeta, vrijednosnim pluralizmom i razboritim neslaganjima oko koncepcija dobrog života“ (Raunić, 2005).

Pojam tolerancije neizostavan je termin u raspravi o integraciji imigranata u neko društvo. Pitanje raznolikosti u modernim društvima vuče svoje porijeklo i pouku iz prošlosti, iz doba kolonijalizma, ropstva, totalitarnih režima i radikalnih ideologija, u kojem nije bilo dopušteno biti drugačiji. Ta nas spoznaja potiče na razmišljanje da druge socio-kulturne grupacije mogu biti diskriminirane i na način da ih se prisiljava na asimilaciju, koja podrazumijeva napuštanje svog životnog stila, „utapanje“ u novoj kulturi i gubitak svog kulturnog identiteta.

Među brojnim istraživačima vlada uvjerenje da će kulturna različitost unutar suvremenih društava i dalje rasti, ponajprije kao posljedica globalizacijskih procesa, osobito međunarodnih migracija (Breugelmans, Vijver i Schalk-Soekar, 2009: 654; prema: Mesić i Bagić, 2011). Dakle, predviđanja i očekivanja o tome kako će naše društvo u budućnosti izgledati i kako već sada pomalo izgleda, vodi ka zaključku da će ono biti kulturno sve različitije, a ne sličnije. Prema tome, da bismo prihvatili razlike i poštovali ih, toleranciju nalazimo kao ključni pokretač promjene za suzbijanje diskriminacije prema imigrantima. Osim prava na kulturni, vjerski i jezični izričaj, među temeljna ljudska prava spada i pravo na slobodu i osobnu sigurnost.

Tako Walzer (1983) napominje kako svatko mora imati neko mjesto na kome će živjeti i koje će mu osigurati pristojan i siguran život. Česta je moralna obveza neke države i njezinih članova da prime veliki broj izbjeglica, no pravo da se ograniči dotok ostaje odlika samoodređenja zajednice. Ako jedna isključiva skupina građana donosi odluke o strancima u državi (ili kad bijelci odlučuju o crncima, gospodari o robovima), to nije sloboda u zajednici nego ugnjetavanje, tvrdi Walzer.

Demokracija, barem nominalno, izražava interes većine, no možemo zamisliti „cijeli niz situacija u kojima bi većina mogla donijeti zakone koji manjinu stavljaju u nepovoljni položaj. Termini 'većina' i 'manjina' nisu samo kvantitativne kategorije. Ono što je doista važno jest distribucija moći: pripadnici manjinskih skupina u značajno manjoj mjeri imaju kontrolu, odnosno moć upravljanja vlastitim životom, nego što to imaju pripadnici dominantne ili većinske skupine (Dworkin, Prema: Reškovic, 2012:

348).“ Filozof J. S. Mill tlačenje manjinskih od strane većinskih skupina naziva „tiranijom većine.“ Mill u svom djelu *O predstavničkoj vladavini* (1989) ističe kako i manjine moraju biti predstavljene u parlamentu kako bi i njihovi interesi bili zadovoljeni. Pritom treba voditi računa o tome da se izbjegne „tiranija većine“, ali također treba paziti da se ne dogodi „tiranija manjine“, odnosno da se ne narušavaju ničija prava i slobode, nego potiče i razvija vrlina i inteligencija sviju ljudi što doprinosi sveukupnom boljitku društva. Opći je interes, interes svakog pojedinca.

„Među kulturalno različitim skupinama, većine i manjine, može doći do konflikta zbog ograničenosti resursa i heterogenosti interesa i potreba. Konfliktnost se očituje kroz antagonističke ideologije i iskazivanje nesnošljivosti. Stoga je glavno pitanje kako osigurati prava i slobode za sve i eliminirati svaki oblik posredne ili izravne diskriminacije na osnovi rase, boje kože, podrijetla i nacionalnosti na području profesionalnih aktivnosti, socijalne sigurnosti, zdravstvene i socijalne skrbi, obrazovanja i participiranja u društvenom, kulturnom, vjerskom i političkom životu. Odgovornost za osiguravanje jednakih prava za manjinu je istodobno i na većini i na manjini. Većina ima odgovornost za omogućavanje pune emancipacije manjini, dok manjina istodobno ima moralnu odgovornost u smislu lojalnosti i priznavanja i prihvaćanja svojih dužnosti prema zajednici u kojoj živi“ (Lauc, 1977; prema: Sablić, 2014: 235).

Stupanje u kontakt i življenje sa pripadnicima različitih kultura, danas je, u gotovo svim europskim, a i svjetskim gradovima neizbježno. Svaki pojedinac sa sobom „donosi“ svoju kulturu, svoj stil života koji, ukoliko ne ugrožava prava i slobode drugih ljudi, treba tolerirati. Iako su pojedine socio-kulturne skupine migranata u RH zakonski jednakovrijedni članovi društva, sa jednakim pravima kao i domicilno stanovništvo, mnogi ih ljudi smatraju prijetnjom sigurnosti, ekonomiji i kulturi, te ih zbog toga diskriminiraju. Usprkos kulturnoj različitosti koja može uvelike pridonijeti društvenom bogatstvu, prijepori među različitim kulturama, oko primjerice načina odijevanja, jezika, ponašanja, mogu dovesti do sukoba, stoga treba iznaći načine kako pomiriti različite socio-kulturne grupe. Osim postojanja zakona o ljudskim pravima, promoviranja europskih vrijednosti putem međunarodnih konvencija, jedan od načina kako doprinijeti boljitku društveno-kulturnog okruženja je i promicanje tolerancije u nastavi. Pluralno društvo „pretpostavlja odgoj i obrazovanje odgovorne, istinoljubive, poštene, mirotvorne, tolerantne i solidarne osobe, osobe stvaralačkog duha koje poštuju vrijednosti drugih kultura i naroda (Sablić, 2014: 272).“ Tolerancija pretpostavlja

pluralno društvo u kojemu dolazi i do sukoba, sukobi zahtijevaju razložno prosuđivanje, a ono pak uključuje razumijevanje. Razumjeti nekoga znači shvatiti kontekst problema, suosjećati i cijeli niz simboličkih radnji koje ljudi inače upotrebljavaju da bi se razumjeli. Nauk o razumijevanju i tumačenju zovemo hermeneutika. Čemu hermeneutika služi i zašto ju nalazimo važnom u kontekstu obrazovanja o toleranciji, objasniti će se u sljedećem poglavlju.

5.1. *Filozofska hermeneutika*

Hermeneutika je (od grč. ἐρμηνευτική τέχνη = vještina tumačenja) nauk o razumijevanju, pravilnom tumačenju ili interpretaciji tekstova, prvotno Biblije, pismenih dokumenata i pismenih izvora, što se posebno odnosi na povijesne znanosti, ne bi li se došlo do otkrivanja i interpretacije izvornog smisla nekog teksta (prema: Hrvatska enciklopedija).

Dakle, shvatiti značenje nekoga teksta znači razumjeti kontekst, odnosno, tekst tumačiti ne samo po slovu, nego i po duhu. No, pojam hermeneutika se s vremenom proširio pa se danas ne odnosi samo na tumačenje teksta nego i svega ostaloga, svega što je vezano za ljudsku, a time i simboličko - duhovnu djelatnost. Hermeneutika se proširuje i na razumijevanje izgovorenog, na razumijevanje stavova, upotrebljava se u estetici, odnosno tumačenju umjetničkih djela, pa tako hermeneutičku metodu možemo upotrijebiti i u promicanju tolerancije. Naime, pri hermeneutičkoj metodi javlja se *hermeneutički krug* u kojem pojedinačno postaje razumljivo tek iz smisla cjeline, dok je cjelina opet razumljiva samo po pojedinačnom u kojem opstoji. Primjerice, nastavna cjelina Politika u Kalinovu udžbeniku iz filozofije započinje prikladnim citatima filozofa i natpisima ispisanima na ulazu u državne institucije. Natpis nad vratima palače Velikog vijeća u Dubrovniku kaže: „*Zaboravite privatne stvari, brinite se za opće dobro.*“ Mnogi učenici već tada prate zbivanja na političkoj sceni i svaki od njih nosi određeno predznanje o politici. To predznanje učenici prenose na pročitani citat te ga s njime uspoređuju, nadopunjuju, a mnogima se javljaju i neka nova pitanja i promišljanja. U tom smislu razumjeti pročitani citat znači integrirati poznato i nepoznato, iskustvo i predznanje sa tekstom s kojim se prvi puta susrećemo. Da bismo razumjeli pročitani citat, da bismo ga ispravno protumačili, moramo znati kontekst, ponekad i povijesno-društvene okolnosti vremena nastanka nekog teksta. Dakako,

navedenim citatom se ne želi reći da trebamo zanemariti sebe, svoju obitelj i prijatelje i brinuti se isključivo za opće dobro. To bi bilo doslovno tumačenje. Jer briga za sebe također implicira brigu za društvo. Opće ne možemo razumjeti bez pojedinačnog, štoviše, opće bez pojedinačnog ne može biti mišljeno, niti postojati. Kao što zaštita individualnih prava i sloboda ne može biti moguća bez zaštite prava i sloboda sviju ljudi. U tom smislu hermeneutika služi za promicanje tolerancije. Moja sloboda i moje pravo da primjerice prakticiram svoju vjeru, znači da tu istu slobodu i pravo, ukoliko imam moć da djelujem, trebam omogućiti i drugima. „Moć je, čini se, samorazumljiv uvjet tolerancije, jer ne mogu biti tolerantan prema onome spram koga, ma koliko me njegovo djelovanje smetalo, nemam baš nikakvu moć ili mogućnost utjecaja“ (Raunić, 2015: 81). To ne znači odustajanje od vlastitih vrijednosti, nego osviješteno prihvaćanje razlika.

„Kada stari hermeneutički pisci kažu '*sensus non est inferendus, sed eferendus*', (značenje mora biti iščitano izvana, a ne iz teksta), oni pokušavaju razlikovati razumijevanje od interpretacije“ (Outwhaite, 1975; prema: Afrić, 1984: 196). Afrić to dalje objašnjava na sljedeći način: „Interpretacija je prepoznavanje nečeg nama poznatog u onome što se interpretira, razumijevanje je prepoznavanje poznatog ali i nepoznatog, te prepoznavanje cjeline poznatog i nepoznatog kao nečeg novog i određivanje smisla cjeline pomoću značenja njezinih dijelova, dakle, činjenje nepoznatog - poznatim, dalekog - bliskim.“ Interpretiranjem potvrđujemo ono što već od prije znamo, dok razumijevanjem širimo horizont, činimo poznatim ono što nam je do sada bilo nepoznato (Afrić, 1984: 196). Prihvatiti razlike znači razumjeti da živjeti slobodno, prakticirati način života koji želimo, podrazumijeva da budemo tolerantni prema onima koji su različiti. Ne možemo živjeti u miru ukoliko nismo tolerantni. Međusobno poštovanje prava i sloboda, a da se pritom ne narušavaju ničija tuđa prava i slobode, postaje tako dio razumijevanja suživota različitih kulturnih skupina koji žive na istom teritoriju.

Tako Gadamer (prema: Hrvatska enciklopedija) uspostavlja filozofijsku hermeneutiku kao učenje o razumijevanju povijesnog iskustva svijeta i na njemu utemeljene istine, nasuprot istini koja se u prirodnim i tehničkim znanostima otkriva metodološkim putem. Prirodne su znanosti deskriptivne, za razliku od društvenih i humanističkih koje imaju i svoj preskriptivni karakter, uključuju vrijednosnu komponentu i ne govore samo o tome kakve stvari jesu, nego i kakve bi trebale biti. Zato su nam predmeti poput etike i filozofije važni za formiranje stavova i sustava

vrijednosti učenika. Prirodu tumačimo takvom kakva jest, dok život možemo samo neposredno doživjeti odnosno razumjeti. Metode iz prirodnih znanosti ne mogu se samo prenijeti u duhovnu sferu (Dilthey, 1980). Prirodne znanosti nam ne govore ništa o smislu, emociji, ljubavi i životu samom. Primjerice, za operaciju srca moramo poznavati ljudsko tijelo, kako funkcionira srce u odnosu sa drugim organima, posjedovati praktično znanje, dobru motoriku itd. Međutim, da bi operacija srca bila uspješno izvedena ne treba nam duhovno znanje, ne moramo razumjeti drugu osobu, mi moramo znati operirati srce. Dakako, takvoj je vještini prethodilo puno truda i volje, vjerojatno i strasti, ljubavi prema toj djelatnosti, ali da bismo znali kako operirati srce nije nam potreban društveno-povijesni kontekst i empatija. Dok je pri razumijevanju drugih kultura potreban čitav niz osobina poput empatije, imaginacije, volje, mudrosti itd. „Važnost hermeneutike je u pokušaju prenošenja značenja i smisla iz jednog u drugi svijet, iz nekog drugog u vlastiti svijet“ (Vuković, 2013).

U Gadamerovoj hermeneutičkoj perspektivi tolerancija predstavlja izraz svjesnosti vlastitog neotuđivog bića i težnje da imamo udjela jedni u drugima (prema: Grujić, 2016). „Duhovni čovjek, svjestan različitih pristupa svijetu, blag je prema sugovorniku, ali ne iz slabosti, već zbog snage i volje da upozna drukčije stavove od svojih. Tolerancija ne zahtijeva da se čovjek odrekne svoga načela, nego da ga proširi, produbi i nadiđe. Samo jaki mogu biti tolerantni“ (Šušnjić, 2004: 7). Šušnjić nadalje napominje kako svaki čovjek mora „otvoriti prostore svoga bića“ prema drugim ljudima da ne završi u „zidinama vlastitog zatvora.“ „Tolerancija je uvjet napretka: drugi mi je potreban da bih razvijao sebe! Ako svako ljudsko biće ne može živjeti bez drugih ljudskih bića, onda je logično da je tolerancija posljedica društvenog života i njegov uvjet“ (Šušnjić, 2004: 8).

Ako se pritom oslonimo na hermeneutiku, u fokus zbivanja stavljamo ravnopravnost i poštovanje drugih kultura. Razumijevanje zahtijeva učenje u zajednici i stvaranje, ali ne tako da, kao što to Taylor kaže: primjenjujemo poznate standarde procjene i prebrzo donosimo sudove o drugima, nego da se transformiramo izučavanjem drugih. Prebrzo izrečen vrijednosni sud je etnocentričan u smislu da cijenimo druge jer su nalik na nas (Prema: Grujić, 2016: 338).

U kontekstu govora o toleranciji poštivati slobodu drugoga znači s poštovanjem prihvaćati osobu. Prihvatiti ne znači da se moramo s nekime složiti u mišljenju. Dakle, sukobi u vidu neslaganja su sastavni dio društvenog života i ne moraju se promatrati isključivo u negativnom kontekstu. Društvo i čovjekov bitak nije nešto što možemo

jednom zauvijek definirati, već se svaki pojedinac i društvo susreću i sučeljavaju s onima koji misle i djeluju drugačije (Valković, 2018).

5.2. Promicanje tolerancije u nastavi filozofije, logike i etike

U ovom dijelu rada propitivat će se učenje toleranciji kroz tri predmeta srednjih škola, a to su Filozofija, Logika i Etika kao najprikladniji nastavni predmeti za razvijanje pozitivnog i tolerantnog ophođenja prema drugima i drugačijima. Filozofija nam daje teorijsko-povijesni pregled nekih filozofa koji su se u svojim djelima i raspravama doticali tolerancije. To nam omogućuje, da primjenjujući hermeneutičku metodu, razumijemo tekst unutar konteksta. Formalna i neformalna logika pružaju pravila kritičkom mišljenju, a ono nas priječi da prihvatimo etički relativizam (Ćurko, 2012). Etika nam pomaže da osvijestimo vlastite moralne stavove.

Sva tri predmeta uzeta zajedno potiču na refleksiju, na propitivanje sebe, društvenih odnosa, svog odnosa prema drugima i time na suptilan način potiču toleranciju. „(...)tolerancija ohrabruje da u susretu s tuđim, drukčijim ili novim, racionalno preispitamo naša shvaćanja dobrog i vrijednog u životu“ (Raunić, 2005: 324).

U RH postoje tri pristupa nastavi filozofije. Prvi je povijesno-filozofski, drugi je problemski, a treći kombinacija tih dvaju.

Povijesno-filozofski pristup je najrasprostranjeniji. U tom se pristupu učenike na nastavi najprije upoznaje s poviješću filozofije, s filozofskim školama i njihovim najpoznatijim predstavnicima, teorijama i idejama. U Hrvatskoj je takav plan i program nastave filozofije realiziran pomoću udžbenika Borisa Kalina *Povijest filozofije* (Ćurko, 2012: 70).

Tolerancija se u filozofiji veže uz filozofiju politike. Politika je sedma cjelina Reškovčeva udžbenika *Filozofija*. Taj je udžbenik tematskog tipa. Svaka cjelina podijeljena je na stavke. Tako su u stavci A najprije prikazani fragmenti tekstova filozofa. Drugi dio cjeline pod stavkom B donosi zadatke za rješavanje koji nemaju direktnu poveznicu sa tekstovima filozofa, ali nam mogu pomoći da iste bolje razumijemo. U stavci C, ujedno i zadnjoj stavci cjeline, navedeni su i objašnjeni glavni pojmovi. Pojmovi poput politike, građanina, demokracije, zaštite sigurnosti, prava

manjina itd. Kroz raspravu potpomognutu stavkom B učenici grade kulturu razumijevanja, razvijaju suradnju i toleranciju. Jer netko od učenika će primjerice biti sklon zagovaranju anarhizma koji drži da je svaka vrsta države u smislu vlasti ili političkog autoriteta neprihvatljiva, netko će sumnjati u mogućnost praktične primjene anarhizma i potpuno mu se protiviti. Učenici na taj način uče da razlike u stavovima među ljudima zahtijevaju promišljanje, toleriranje i razumijevanje svake pozicije.

Treći pristup nastavnog plana i programa iz filozofije je spoj povijesnog i problemskog pristupa koji se u praksi rijetko upotrebljava, ali ga je i nemoguće i pogrešno izbjeći. Naime, nemoguće je izbjeći isticanje filozofskih problema kroz učenje povijesnog pristupa, kao što je u učenju problemskog pristupa nemoguće izbjeći ukazivanje na dimenziju povijesti filozofije (Ćurko, 2012: 72).⁴

Logika je „povezana s mišljenjem, bilo kao osnova svakog racionalnog mišljenja i racionalnog djelovanja ili kao formalna logika koja istražuje 'ispravne oblike misli'“ (Ćurko, 2012: 80). Logika nas uči da na ispravan način argumentiramo, a tako nas i drugi mogu bolje razumjeti, uči nas kritičkom preispitivanju što je prijeko potrebni uvjet za procjenu i razdvajanje dobronamjernih informacija od onih kojima nas se pokušava obmanuti. Logika je povezana s ispravnim mišljenjem, dok filozofija jest mišljenje. Jedno je neodvojivo od drugog, a etika je kao filozofska disciplina također dio mišljenja.

Iako se etika i moral u neformalnom govoru često upotrebljavaju kao sinonimi, moramo znati da je etika filozofska i znanstvena disciplina dok je moral predmet kojim se ona bavi (Čović, 2004; prema: Ćurko, 2012: 111). Zato je jedna od cjelina nastave etike *Etičko opravdanje moralnog djelovanja*⁵ u kome se govori, između ostalog, i o strukturi i značaju tolerancije te miru.

„ Biti tolerantan i u školskom i u političkom životu, ne znači dopustiti baš svaki govor ili djelovanje, nego znači prepoznati i reagirati na govor ili djelovanja koja urušavaju demokratski minimum, a na kojem javni dijalog i zajedništvo počivaju (Macedo, 2000). Tako je, primjerice, kritika govora mržnje i njegovo onemogućavanje u javnosti, uvjet za toleranciju, a ne njezino protuslovlje“ (Raunić, 2005: 324).

---

⁴ Navedena tri pristupa dostupna su na: <https://www.ncvvo.hr/nastavni-planovi-i-programi-za-gimnazije-i-strukovne-skole/>

⁵ Program nastavnog predmeta Etika u srednjim školama dostupan je na: http://dokumenti.ncvvo.hr/Nastavni_plan/gimnazije/izborni/etika.pdf

6. METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA

6.1. *Uzorak*

Empirijski podatci koji se analiziraju u okviru ovoga rada prikupljeni su tijekom jednomjesečnog perioda, odnosno, tijekom lipnja i srpnja 2020. godine.⁶ Istraživanje je provedeno na prigodnom uzorku⁷ koji je obuhvatio 291 studenta/studenticu zagrebačkog sveučilišta.

Istraživanje je provedeno metodom pismene ankete, koristeći tehniku on-line anketiranja, odnosno, konstruirani je anketni upitnik na platformi „Google Forms“⁸. Poveznica na anketni upitnik postavljena je na Facebook grupe studenata pojedinih fakulteta (npr. FFZG-Filozofija(sve godine), Eksperti sociologije, Fakultet strojarstva i brodogradnje...). Studenti i studentice koji su sudjelovali u istraživanju su prethodno pristali sudjelovati u istraživanju. Sudjelovanje u istraživanju bilo je dobrovoljno, pri čemu su ispitanici imali mogućnost u bilo kojem trenutku bez objašnjenja prekinuti sudjelovanje u istraživanju, dok su istraživački rezultati anonimni i povjerljivi, odnosno, prikupljeni podatci korišteni su isključivo za svrhu izrade ovoga rada te nisu davani na uvid drugim pojedincima ili ustanovama, pri čemu rezultate istraživanja nije moguće povezati s identitetom ispitanih.

Istraživanje je provedeno na prigodnom uzorku pa je mogućnost generalizacije istraživačkih zaključaka i tendencija uočenih u okviru istraživačkog uzorka na referentnu populaciju ograničena. Samim time, prikupljeni podaci mogu poslužiti samo kao gruba indikacija populacijskih parametara, pri čemu referentna populacija obuhvaća studente/studentice zagrebačkog sveučilišta.

---

⁶ Podatci su prikupljeni u periodu od 24. lipnja do 13. srpnja 2020. godine.

⁷ Po načinu uzorkovanja radi se o neprobabilističkom tipu uzorka, dok je po vrsti uzorka, riječ o prigodnom uzorku.

⁸ Google Forms aplikacija sastavni je dio Google Drivea (Google Diska), a služi za izradu online anketa, upitnika ili kvizova.

6.2. Anketni upitnik

Postupak prikupljanja podataka, odnosno, primijenjeni instrumentarij (anketni upitnik) sastojao se od 14 pitanja, odnosno, obuhvaćao je 14 predmeta mjerenja te je ukupno obuhvatio 50 varijabli. Pri tome, devet je predmeta mjerenja mjereno putem jednočestičnog mjernog instrumenta, dok je pet predmeta mjerenja mjereno putem višečestičnih mjernih instrumenata. S obzirom na strukturu anketnih pitanja, jedno je anketno pitanje bilo u formi otvorenog odgovora, dok su sva ostala anketna pitanja bila zatvorenog tipa i u formi jednoznačnog odgovora, pri čemu su ispitanici između različitog broja ponuđenih odgovora mogli odabrati samo jedan odgovor. Dvjestu anketnim pitanjima pridružena je opcija „Nešto drugo“, kao mogućnost navođenja neanticipiranog odgovora. Pitanja 1, 2, 4, 5, 6, 11, 12, i 13 preuzeta su iz istraživanja o zastupljenosti i indikatorima diskriminacijskih i ksenofobičnih stavova u RH (2013, Maslić-Seršić i Vukelić). Pitanje 9 koje mjeri razinu religijske pripadnosti i pitanje 10 koje mjeri razinu vjerskog uvjerenja preuzeto je iz članka Bezinović i sur. (2005). Bogardusova skala socijalne distance (pitanje 14) preuzeta je iz istraživanja Vujević Hećimović (2010). Uz 3. pitanje ponuđena je lista fakulteta društveno-humanističkih, tehničkih, prirodoslovnih i biomedicinskih usmjerenja Sveučilišta u Zagrebu, uz opciju „Ne studiram niti na jednom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu“ kako bi se ti ispitanici mogli naknadno isključiti iz analize. Naime, istraživanje je o predrasudama studenata zagrebačkog sveučilišta. 7 i 8 pitanje su dio pitanja o socio-demografskim karakteristikama ispitanika (sredina iz koje dolaze i samo-procijenjeni socio-ekonomski status).

Anketnim je upitnikom obuhvaćeno pet glavnih predmeta mjerenja:

- a) socio-demografske karakteristike ispitanih (spolna struktura ispitanih, dobna struktura ispitanih, tip fakulteta, nacionalna pripadnost, vjeroispovijest, sredinu iz koje ispitanici dolaze, socio-ekonomski status, političko opredjeljenje, stupanj vjerskog uvjerenja te razinu religijske pripadnosti. Pri tome, stupanj vjerskog uvjerenja mjereno je višečestičnim mjernim instrumentom koji se sastojao od četiri tvrdnje kojima je pridružena ordinalna ljestvica procjene Likertova tipa od pet stupnjeva (od 1 – „Nikad“ do 5 – „Vrlo često“), pri čemu je niži rezultat

označavao manji stupanj vjerskog uvjerenja, dok je viši rezultat označavao viši stupanj vjerskog uvjerenja;

- b) razinu predrasuda prema stranim doseljenicima (strancima), koja je mjerena višestručnim mjernim instrumentom koji se sastojao od devet tvrdnji kojima je pridružena ordinalna ljestvica procjene Likertova tipa od pet stupnjeva (od 1 – „Uopće se ne slažem“ do 5 – „U potpunosti se slažem“), pri čemu je niži rezultat označavao manji stupanj predrasuda prema stranim doseljenicima, dok je viši rezultat označavao viši stupanj predrasuda prema stranim doseljenicima;
- c) razinu diskriminacije odnosno uskraćivanja građanskih prava legalnim stranim doseljenicima u Republici Hrvatskoj, koja je mjerena višestručnim mjernim instrumentom koji se sastojao od devet tvrdnji kojima je pridružena ordinalna ljestvica procjene Likertova tipa od pet stupnjeva (od 1 – „Uopće se ne slažem“ do 5 – „U potpunosti se slažem“), pri čemu je niži rezultat označavao viši stupanj uskraćivanja građanskih prava legalnim stranim doseljenicima u Republici Hrvatskoj, dok je niži rezultat označavao manji stupanj uskraćivanja građanskih prava legalnim stranim doseljenicima u Republici Hrvatskoj;
- d) percipiranu prijetnju sigurnosti građana Republike Hrvatske i njihovoj imovini od strane različitih socio-kulturnih grupacija, odnosno, pripadnika različitih etničkih, nacionalnih, vjersko-religijskih te kulturoloških skupina, koja je mjerena višestručnim mjernim instrumentom koji se sastojao od deset tvrdnji kojima je pridružena ordinalna ljestvica procjene Likertova tipa od pet stupnjeva (od 1 – „Uopće se ne slažem“ do 5 – „U potpunosti se slažem“), pri čemu je niži rezultat označavao manji stupanj percipirane ugroze sigurnosti i imovine, dok je viši rezultat označavao viši stupanj percipirane ugroze sigurnosti i imovine;
- e) socijalnu distancu prema pripadnicima devet etničkih skupina, mjerena klasičnom Bogardusovom skalom socijalne distance od 7 stupnjeva, pri čemu je niži rezultat označavao manji stupanj socijalne distance, dok je viši rezultat označavao viši stupanj socijalne distance.

Primijenjeni anketni upitnik dat je u prilogu.

6.3. Statističke metode

Prikupljeni podatci obrađeni su i analizirani u statističkom programskom paketu za socijalne znanosti, SPSS-u 21 (Statistical Package for the Social Sciences) čija je besplatna demo verzija (free trial version) u trajanju od 21 dana preuzeta sa stranice proizvođača: <https://www.ibm.com/analytics/spss-trials>.

Empirijski podatci analizirani su metodama i postupcima deskriptivne te inferencijalne (induktivne) statistike. U okviru deskriptivne statistike navedeni su osnovni deskriptivni statistički pokazatelji (frekvencije, postotci, prosječne vrijednosti, modalne vrijednosti, medijalne vrijednosti, standardna devijacija, totalni raspon, asimetrija i spljoštenost) te su podatci prikazani tabličnim prikazima. Varijable koje su mjerene na način da je tekstu pitanja pridružena ordinalna ljestvica procjene tretirane su kao kvantitativne varijable, a s obzirom na to da sve takve kvantitativne varijable anketnog upitnika statistički značajno odstupaju od normalne distribucije, u okviru inferencijalne statistike, za testiranje statističke značajnosti razlika i povezanosti korišteni su neparametrijski testovi. Sažeto rečeno, povezanost varijabli testirana je Spearmanovim koeficijentom rang korelacije; dok je u slučaju testiranja statističke značajnosti razlika pripadnika dviju skupina na kvantitativnoj varijabli korišten Mann-Whitney U test, a u slučaju testiranja statističke značajnosti razlika pripadnika više skupina na kvantitativnoj varijabli korišten je Kruskal Wallis test. U svrhu testiranja normalnosti odabranih varijabli, korišten je Kolmogorov-Smirnov Z test. Pri tome, svi su statistički testovi provedeni uz pet postotnu razinu rizika, odnosno, vrijednost signifikantnosti manja od 0,05 smatrana je statistički značajnom.

7. ANALIZA REZULTATA EMPIRIJSKOG ISTRAŽIVANJA

7.1. *Sociodemografske karakteristike ispitanih studenata*

Istraživanjem je obuhvaćen 291 student (sudionik istraživanja), od čega 30% muških studenata (n=87) te 70% ženskih studentica (n=205). Najveći broj uzorkom obuhvaćenih sudionika istraživanja, njih 35% (n=102) staro je između 22 i 23 godine. S obzirom na vrstu fakulteta, gotovo podjednak udio ispitanih studira na nekom od društveno-humanističkih fakulteta (51%; n=149) odnosno tehničkih, prirodoslovnih ili biomedicinskih fakulteta (49%; n=142). Gotovo polovica (47%, n=138) politički naginje „ljevici“, 29% ispitanih (n=85) deklariraju se kao pristalice „centra“, dok najmanji udio ispitanih, njih 23% (n=68) naginje „desnici“. 95% (n=275) ispitanika deklariraju se kao pripadnici hrvatske nacije. Najveći broj ispitanih, više od polovice, njih 57% (n=165) katoličke je vjeroispovijesti, dok se 40% ispitanih (n=115) deklariralo kao agnosticima ili ateistima. S obzirom na socijalno porijeklo, 59% ispitanih (n=172) dolazi iz većih urbanih sredina, dok 41% ispitanih (n=119) dolazi iz manjih mjesta. Najveći broj ispitanih, njih 69% (n=200) vlastiti socio-ekonomski status procjenjuje jednakim kao i kod većine drugih, 23% (n=68) vlastiti socio-ekonomski status procjenjuje boljim od većine drugih, dok 8% ispitanih (n=23) vlastiti socio-ekonomski status procjenjuje lošijim od većine drugih.

Socio-demografska struktura ispitanih studenata prikazana je u tablici 1.

Tablica 1. Socio-demografska struktura ispitanih studenata

<i>Varijabla</i>	<i>Kategorije varijable</i>	<i>Frekvencije</i>	<i>Postotci</i>
<i>Spol ispitanih</i>	<i>Muški</i>	87	29,8%
	<i>Ženski</i>	205	70,2%
<i>Dob ispitanih</i>	<i>Do 21 godine</i>	62	21,3%
	<i>Od 22 do 23 godine</i>	102	35,1%
	<i>Od 24 do 25 godina</i>	76	26,1%
	<i>Više od 25 godina</i>	51	17,5%
<i>Vrsta fakulteta</i>	<i>Društveno-humanistički</i>	149	51,2%
	<i>Tehnički, prirodoslovni i biomedicinski</i>	142	48,8%
<i>Političko opredjeljenje</i>	<i>1 Sasvim lijevo</i>	20	6,9%
	<i>2</i>	54	18,6%
	<i>3</i>	64	22,0%
	<i>4 Centar</i>	85	29,2%
	<i>5</i>	40	13,7%
	<i>6</i>	18	6,2%
	<i>7 Sasvim desno</i>	10	3,4%
<i>Nacionalnost</i>	<i>Hrvatska</i>	275	94,5%
	<i>Srpska</i>	2	0,7%
	<i>Bošnjačka</i>	1	0,3%
	<i>Nacionalno neopredijeljen/a</i>	13	4,5%
<i>Vjeroispovijest</i>	<i>Rimokatolička / Katolička</i>	165	56,7%
	<i>Pravoslavna</i>	2	0,7%
	<i>Islamska</i>	3	1,0%
	<i>Neka druga</i>	6	2,1%
	<i>Nisam vjernik(ca) / Agnostik/ Ateist</i>	115	39,5%
<i>Socijalno porijeklo</i>	<i>Manje mjesto</i>	119	40,9%
	<i>Grad</i>	172	59,1%
<i>Socio-ekonomski status</i>	<i>Lošiji od većine drugih</i>	23	7,9%
	<i>Jednak kao i kod većine drugih</i>	200	68,7%
	<i>Bolji od većine drugih</i>	68	23,4%

7.1.1. Stupanj vjerskog uvjerenja i razina religijske pripadnosti

Stupanj vjerskog uvjerenja mjereno je preko četiri indikatora, dok je razina religijske pripadnosti mjerena je jednim indikatorom. Pojedini indikatori te odabrani deskriptivni statistički pokazatelji mjernih instrumenata namijenjenih mjerenju stupnja vjerskog uvjerenja te razine religijske pripadnosti prikazani su u Tablici 2.

Tablica 2. Pojedini indikatori te odabrani deskriptivni statistički pokazatelji mjernih instrumenata namijenjenih mjerenju stupnja vjerskog uvjerenja te razine religijske pripadnosti

<i>Mjerni instrument</i>	<i>Čestica/tvrđnja mjernog instrumenta</i>	<i>Odabrani deskriptivni statistički pokazatelji</i>	
		<i>Prosječna vrijednost</i>	<i>Standardna devijacija</i>
<i>Stupanj vjerskog uvjerenja</i>	<i>„Vjerujem u Boga“</i>	3,27	1,60
	<i>„Imam osjećaj da me Bog čuva“</i>	3,07	1,60
	<i>„Puno razmišljam o vjeri, religiji, Bogu“</i>	2,93	1,39
	<i>„Vjera mi pomaže da lakše podnosim životne teškoće i probleme“</i>	2,71	1,58
<i>Razina religijske pripadnosti</i>	<i>„Uvjereni sam vjernik/vjernica i prihvaćam sve što moja vjera uči“</i>	2,17	1,34

Kako bi se dobila jedinstvena mjera stupnja vjerskog uvjerenja, konstruiran je jednostavni aditivni indeks vjerskog uvjerenja, zbrajajući vrijednosti svakog ispitanika sa sve četiri čestice mjernog instrumenta namijenjenog mjerenju razine vjerskog uvjerenja te dijeleći dobivenu sumu s brojem čestica. Pri tome, veći rezultat na konstruiranom indeksu indicira viši stupanj vjerskog uvjerenja, dok manji rezultat na konstruiranom indeksu indicira niži stupanj vjerskog uvjerenja. Deskriptivni statistički pokazatelji konstruiranog indeksa stupnja vjerskog uvjerenja prikazani su u Tablici 3.

Tablica 3. Deskriptivni statistički pokazatelji indeksa namijenjenog mjerenju stupnja vjerskog uvjerenja

<i>Valjani odgovori</i>	291
<i>Nedostajući odgovori</i>	0
<i>Teorijski predviđen skalni raspon</i>	1 - 5

<i>Empirijski raspon rezultata</i>	1 – 5
<i>Prosječna vrijednost</i>	2,99
<i>Modalna vrijednost</i>	5
<i>Medijalna vrijednost</i>	3
<i>Standardna devijacija</i>	1,39
<i>Asimetrija (Skewness)</i>	0,022
<i>Spljoštenost (Kurtosis)</i>	-1,408
<i>Kolmogorov-Smirnov Z</i>	2,280
<i>Značajnost Kolmogorov-Smirnov Z testovnog statistika</i>	0,000

Pri tome, između stupnja vjerskog uvjerenja te razine religijske pripadnosti utvrđena je pozitivna statistički značajna povezanost ($\rho = 0.829$; $p < 0.01$).

Sudeći prema prosječnim vrijednostima, stupanj vjerskog uvjerenja ($M \pm SD = 2,99 \pm 1,39$) te razina religijske pripadnosti ($M \pm SD = 2,17 \pm 1,34$) ispitanih studenata zagrebačkog sveučilišta, izuzev načelne vjere u postojanje Boga, relativno je niska.

S obzirom na interkorelacije analiziranih socio-demografskih karakteristika ispitanih, među studentima društveno-humanističkih fakulteta detektiran je veći udio osoba ženskog spola, dok je među studentima tehničkih, prirodoslovnih i biomedicinskih fakulteta detektiran veći udio osoba muškog spola ($\chi^2 = 33.359$; $df = 1$; $p < 0.01$); među pristašama „desnice“ detektiran je veći udio muških studenata, dok je među pristašama „centra“ detektiran veći udio ženskih studentica ($\chi^2 = 9.822$; $df = 2$; $p < 0.01$); među pristašama „ljevice“ detektiran je veći udio nevjernika, agnostika i ateista, dok je među pristašama „centra“ i „desnice“ detektiran veći udio studenata/studentica koji se po pitanju konfesionalne pripadnosti deklariraju kao Rimokatolici/Katolici ($\chi^2 = 69.606$; $df = 2$; $p < 0.01$). U skladu s navedenim, među pristašama „ljevice“ detektiran je manji udio uvjerenih vjernika/vjernica koji prihvaćaju sve što njihova vjera uči, dok je među pristašama „centra“ i „desnice“ detektiran veći udio uvjerenih vjernika/vjernica koji prihvaćaju sve što njihova vjera uči ($\chi^2 = 79.104$; $df = 2$; $p < 0.01$); među pristašama „ljevice“ detektiran je manji udio studenata/studentica s visokim stupnjem vjerskog uvjerenja, dok je među pristašama „centra“ i „desnice“ detektiran veći udio studenata/studentica s visokim stupnjem vjerskog uvjerenja ($\chi^2 = 74.259$; $df = 2$; $p < 0.01$).⁹

⁹ S obzirom na to da indikator razine religijske pripadnosti kao i indeks vjerskog uvjerenja odstupaju statistički značajno od normalne distribucije, testiranje statističke značajnosti razlika na promatranim

7.2. Razine predrasuda

Pojedini indikatori te odabrani deskriptivni statistički pokazatelji mjernog instrumenta namijenjenog mjerenju razine predrasuda prema stranim doseljenicima (strancima), prikazani su u Tablici 4.

Tablica 4. Pojedini indikatori te odabrani deskriptivni statistički pokazatelji mjernog instrumenta namijenjenog mjerenju razine predrasuda prema stranim doseljenicima (strancima)

<i>Čestica/tvrdnja mjernog instrumenta</i>	<i>Odabrani deskriptivni statistički pokazatelji</i>	
	<i>Prosječna vrijednost</i>	<i>Standardna devijacija</i>
<i>„Sumnjam da će stranim doseljenicima biti interes naše zemlje na prvom mjestu.“</i>	3,26	1,35
<i>„ Naša zemlja uopće nije u stanju kontrolirati useljavanje stranaca.“</i>	3,22	1,12
<i>„ Strani doseljenici uzrokuju porast kriminaliteta.“</i>	2,69	1,18
<i>„Bojim se da će u slučaju rata ili napetosti strani doseljenici biti lojalni zemljama iz kojih potječu, a ne Hrvatskoj.“</i>	2,64	1,36
<i>„Bojim se da će naša vlastita kultura nestati s porastom useljavanja stranaca.“</i>	2,45	1,43
<i>„S porastom useljavanja stranaca, bojim se da će se naš život promijeniti na gore.“</i>	2,36	1,34
<i>„Strani doseljenici uzimat će posao ljudima koji oduvijek tu žive.“</i>	2,29	1,17
<i>„Brine me mogućnost širenja nepoznatih bolesti koje donose strani doseljenici.“</i>	2,16	1,26
<i>„Ne osjećam se ugodno u kontaktu sa strancima koji su se doselili u Hrvatsku.“</i>	2,11	1,20

Kako bi se dobila jedinstvena mjera razine predrasuda prema stranim doseljenicima (strancima), konstruiran je jednostavni aditivni indeks, zbrajajući vrijednosti svakog ispitanika sa svih čestica mjernog instrumenta namijenjenog mjerenju razine predrasuda prema stranim doseljenicima (strancima) te dijeleći dobivenu sumu s brojem čestica. Pri tome, veći rezultat na konstruiranom indeksu indicira viši stupanj predrasuda prema stranim doseljenicima, dok niži rezultat indicira manji stupanj predrasuda prema stranim doseljenicima. Deskriptivni statistički

---

varijablama među studentima različitog političkog opredjeljenja provedeno je koristeći neparametrijski Kruskal Wallis test.

pokazatelji konstruiranog indeksa razine predrasuda prema stranim doseljenicima (strancima), prikazani su u Tablici 5.

Tablica 5. Deskriptivni statistički pokazatelji indeksa namijenjenog mjerenju razine predrasuda prema stranim doseljenicima (strancima)

<i>Valjani odgovori</i>	291
<i>Nedostajući odgovori</i>	0
<i>Teorijski predviđen skalni raspon</i>	1 - 5
<i>Empirijski raspon rezultata</i>	1 – 5
<i>Prosječna vrijednost</i>	2,58
<i>Modalna vrijednost</i>	2
<i>Medijalna vrijednost</i>	2,44
<i>Standardna devijacija</i>	0,98
<i>Asimetrija (Skewness)</i>	0,485
<i>Spljoštenost (Kurtosis)</i>	-0,578
<i>Kolmogorov-Smirnov Z</i>	1,911
<i>Značajnost Kolmogorov-Smirnov Z testovnog statistika</i>	0,001

Sudeći prema prosječnoj vrijednosti konstruiranog indeksa ($M \pm SD = 2,58 \pm 0,98$) razina predrasuda prema stranim doseljenicima/strancima među ispitanim studentima zagrebačkog sveučilišta relativno je niska.

Pri tome, veću razinu predrasuda prema stranim doseljenicima/strancima iskazali su muški studenti ($Z = -3.230$; $p < 0.01$),¹⁰ studenti tehničkih, prirodoslovnih i biomedicinskih fakulteta ($Z = -2.703$; $p < 0.01$), pristaše „centra“ i „desnice“ ($\chi^2 = 55.083$; $df = 2$; $p < 0.01$), ispitanici koji su deklarirali vjeroispovijest ($Z = -3.655$; $p < 0.01$), studenti s većim stupnjem vjerskog uvjerenja ($\rho = 0.141$; $p < 0.05$) te studenti s većom razinom religijske pripadnosti ($\rho = 0.200$; $p < 0.01$); dok su manju razinu predrasuda prema stranim doseljenicima/strancima iskazale ženske studentice, studenti društveno-humanističkih fakulteta, pristaše „ljevice“, ispitanici koji se deklariraju kao nevjernici, ateisti ili agnostici, studenti s nižim stupnjem vjerskog uvjerenja te studenti s nižom razinom religijske pripadnosti.

¹⁰ S obzirom na to da indeks razine predrasuda prema stranim doseljenicima (strancima) odstupa statistički značajno od normalne distribucije, testiranje statističke značajnosti razlika u razini predrasuda prema stranim doseljenicima (strancima) među studentima različitih socio-demografskih karakteristika provedeno je koristeći neparametrijske testove, pri čemu je u slučaju testiranja razlike između dviju skupina korišten Mann-Whitney U test, dok je u slučaju testiranja razlike između tri ili više skupina korišten Kruskal Wallis test.

7.2.1. Diskriminativni stavovi

Pojedini indikatori te odabrani deskriptivni statistički pokazatelji mjernog instrumenta namijenjenog mjerenju razine diskriminativnih stavova odnosno uskraćivanja građanskih prava legalnim stranim doseljenicima u Republici Hrvatskoj, prikazani su u Tablici 6.

Tablica 6. Pojedini indikatori te odabrani deskriptivni statistički pokazatelji mjernog instrumenta namijenjenog mjerenju razine diskriminativnih stavova odnosno uskraćivanja građanskih prava legalnim stranim doseljenicima u Republici Hrvatskoj

<i>Čestica/tvrdnja mjernog instrumenta „Svim legalnim stranim doseljenicima u RH trebalo bi osigurati...“</i>	<i>Odabrani deskriptivni statistički pokazatelji</i>	
	<i>Prosječna vrijednost</i>	<i>Standardna devijacija</i>
<i>„Pravo na zaštitu od diskriminacije.“</i>	<i>4,58</i>	<i>0,80</i>
<i>„Jednaka prava na obrazovanje, identična pravima koji imaju državljani Hrvatske.“</i>	<i>4,57</i>	<i>0,80</i>
<i>„Jednak položaj pred hrvatskim pravosuđem poput onog što imaju i državljani Hrvatske.“</i>	<i>4,53</i>	<i>0,83</i>
<i>„Jednaku socijalnu i zdravstvenu zaštitu poput one koji imaju državljani Hrvatske.“</i>	<i>4,51</i>	<i>0,87</i>
<i>„Pravo na slobodu govora i javnih istupa.“</i>	<i>4,40</i>	<i>0,86</i>
<i>„Jednaka prava na zapošljavanje poput onog što imaju i državljani Hrvatske.“</i>	<i>4,30</i>	<i>1,03</i>
<i>„Pravo na spajanje obitelji u smislu da se omogući dolazak i useljavanje članova uže obitelji.“</i>	<i>4,06</i>	<i>1,16</i>
<i>„Pravo na očuvanje svoje kulture.“</i>	<i>3,93</i>	<i>1,20</i>
<i>„Pravo na korištenje vlastitog jezika.“</i>	<i>3,56</i>	<i>1,34</i>

Kako bi se dobila jedinstvena mjera razine diskriminacije odnosno uskraćivanja građanskih prava legalnim stranim doseljenicima u Republici Hrvatskoj, konstruiran je jednostavni aditivni indeks, zbrajajući vrijednosti svakog ispitanika sa svih čestica mjernog instrumenta namijenjenog mjerenju razine diskriminacije odnosno uskraćivanja građanskih prava legalnim stranim doseljenicima u Republici Hrvatskoj te dijeleći dobivenu sumu s brojem čestica. Pri tome, veći rezultat na konstruiranom indeksu indicira nižu razinu, dok manji rezultat indicira višu razinu diskriminacije odnosno uskraćivanja građanskih prava legalnim stranim doseljenicima u Republici Hrvatskoj. Deskriptivni statistički pokazatelji konstruiranog indeksa razine diskriminacije odnosno

uskraćivanja građanskih prava legalnim stranim doseljenicima u Republici Hrvatskoj, prikazani su u Tablici 7.

Tablica 7. Deskriptivni statistički pokazatelji indeksa namijenjenog mjerenju razine diskriminacije odnosno uskraćivanja građanskih prava legalnim stranim doseljenicima u Republici Hrvatskoj

<i>Valjani odgovori</i>	291
<i>Nedostajući odgovori</i>	0
<i>Teorijski predviđen skalni raspon</i>	1 - 5
<i>Empirijski raspon rezultata</i>	1 – 5
<i>Prosječna vrijednost</i>	4,27
<i>Modalna vrijednost</i>	5
<i>Medijalna vrijednost</i>	4,56
<i>Standardna devijacija</i>	0,78
<i>Asimetrija (Skewness)</i>	-1,212
<i>Spljoštenost (Kurtosis)</i>	1,122
<i>Kolmogorov-Smirnov Z</i>	3,248
<i>Značajnost Kolmogorov-Smirnov Z testovnog statistika</i>	0,000

Sudeći prema prosječnoj vrijednosti konstruiranog indeksa ($M \pm SD = 4,27 \pm 0,78$) razina diskriminacije odnosno uskraćivanja građanskih prava legalnim stranim doseljenicima u Republici Hrvatskoj među ispitanim studentima zagrebačkog sveučilišta relativno je niska.

Pri tome, veću razinu diskriminacije odnosno uskraćivanja građanskih prava legalnim stranim doseljenicima u Republici Hrvatskoj iskazali su muški studenti ($Z = -2.521$; $p < 0.05$),¹¹ studenti tehničkih, prirodoslovnih i biomedicinskih fakulteta ($Z = -2.630$; $p < 0.01$), pristaše „centra“ i „desnice“ ($\chi^2 = 44.034$; $df = 2$; $p < 0.01$), ispitanici koji su deklarirali vjeroispovijest ($Z = -4.290$; $p < 0.01$), studenti s većim stupnjem vjerskog uvjerenja ($\rho = -0.190$; $p < 0.01$) te studenti s većom razinom religijske pripadnosti ($\rho = -0.248$; $p < 0.01$); dok su manju razinu diskriminacije odnosno uskraćivanja građanskih prava legalnim stranim doseljenicima u Republici Hrvatskoj iskazale ženske studentice, studenti društveno-humanističkih fakulteta, pristaše

¹¹ Indeks razine diskriminacije odnosno uskraćivanja građanskih prava legalnim stranim doseljenicima u Republici Hrvatskoj statistički značajno odstupaju od normalne distribucije, testiranje statističke značajnosti razlika u razini diskriminacije odnosno uskraćivanja građanskih prava legalnim stranim doseljenicima u Republici Hrvatskoj među studentima različitih socio-demografskih karakteristika provedeno je koristeći neparametrijske testove, pri čemu je u slučaju testiranja razlike između dviju skupina korišten Mann-Whitney U test, dok je u slučaju testiranja razlike između tri ili više skupina korišten Kruskal Wallis test.

„ljevice“, ispitanici koji se deklariraju kao nevjernici, ateisti ili agnostici, studenti s nižim stupnjem vjerskog uvjerenja te studenti s nižom razinom religijske pripadnosti.

7.2.2. Razina percipirane prijetnje sigurnosti i imovini građana RH

Pojedini indikatori te odabrani deskriptivni statistički pokazatelji mjernog instrumenta namijenjenog mjerenju percipirane prijetnje sigurnosti i imovini građana Republike Hrvatske od strane različitih socio-kulturnih grupacija, odnosno, pripadnika različitih etničkih, nacionalnih, vjersko-religijskih te kulturoloških skupina, prikazani su u Tablici 8.

Tablica 8. Pojedini indikatori te odabrani deskriptivni statistički pokazatelji mjernog instrumenta namijenjenog mjerenju percipirane prijetnje ugroze građana Republike Hrvatske i njihove imovine od strane različitih socio-kulturnih grupacija, odnosno, pripadnika različitih etničkih, nacionalnih, vjersko-religijskih te kulturoloških skupina

<i>Čestica/tvrdnja mjernog instrumenta „Ugrožavaju li niže navedene skupine sigurnost građana Republike Hrvatske i njihovu imovinu?“</i>	<i>Odabrani deskriptivni statistički pokazatelji</i>	
	<i>Prosječna vrijednost</i>	<i>Standardna devijacija</i>
<i>„Tražitelji azila (izbjeglice iz različitih zemalja koje traže zaštitu u Hrvatskoj)“</i>	<i>2,46</i>	<i>1,45</i>
<i>„Arapi“</i>	<i>2,05</i>	<i>1,30</i>
<i>„Muslimani (pripadnici islamske vjeroispovijesti)“</i>	<i>1,90</i>	<i>1,16</i>
<i>„Srbi stanovnici Hrvatske“</i>	<i>1,72</i>	<i>1,00</i>
<i>„Doseljenici iz istočnih zemalja EU“</i>	<i>1,71</i>	<i>1,01</i>
<i>„Bošnjaci stanovnici Hrvatske“</i>	<i>1,62</i>	<i>0,97</i>
<i>„Doseljenici iz zemalja bivše Jugoslavije“</i>	<i>1,60</i>	<i>0,89</i>
<i>„Crnci“</i>	<i>1,59</i>	<i>1,00</i>
<i>„Doseljenici iz zapadnih zemalja EU“</i>	<i>1,45</i>	<i>0,78</i>
<i>„Ateisti (nevjernici)“</i>	<i>1,40</i>	<i>0,80</i>

Kako bi se dobila jedinstvena mjera percipirane prijetnje ugroze građana Republike Hrvatske i njihove imovine od strane različitih socio-kulturnih grupacija, odnosno, pripadnika različitih etničkih, nacionalnih, vjersko-religijskih te kulturoloških skupina, konstruiran je jednostavni aditivni indeks, zbrajajući vrijednosti svakog ispitanika sa svih čestica mjernog instrumenta namijenjenog mjerenju razine percipirane

prijetnje ugroze građana Republike Hrvatske i njihove imovine od strane različitih socio-kulturnih grupacija, odnosno, pripadnika različitih etničkih, nacionalnih, vjersko-religijskih te kulturoloških skupina te dijeleći dobivenu sumu s brojem čestica. Pri tome, veći rezultat na konstruiranom indeksu indicira višu razinu, dok manji rezultat indicira nižu razinu percipirane prijetnje. Deskriptivni statistički pokazatelji konstruiranog indeksa razine percipirane prijetnje ugroze građana Republike Hrvatske i njihove imovine od strane različitih socio-kulturnih grupacija, odnosno, pripadnika različitih etničkih, nacionalnih, vjersko-religijskih te kulturoloških skupina, prikazani su u Tablici 9.

Tablica 9. Deskriptivni statistički pokazatelji indeksa namijenjenog mjerenju percipirane prijetnje ugroze građana Republike Hrvatske i njihove imovine od strane različitih socio-kulturnih grupacija, odnosno, pripadnika različitih etničkih, nacionalnih, vjersko-religijskih te kulturoloških skupina

<i>Valjani odgovori</i>	291
<i>Nedostajući odgovori</i>	0
<i>Teorijski predviđen skalni raspon</i>	1 - 5
<i>Empirijski raspon rezultata</i>	1 – 5
<i>Prosječna vrijednost</i>	1,75
<i>Modalna vrijednost</i>	1
<i>Medijalna vrijednost</i>	1,40
<i>Standardna devijacija</i>	0,82
<i>Asimetrija (Skewness)</i>	0,985
<i>Spljoštenost (Kurtosis)</i>	0,279
<i>Kolmogorov-Smirnov Z</i>	3,103
<i>Značajnost Kolmogorov-Smirnov Z testovnog statistika</i>	0,000

Sudeći prema prosječnoj vrijednosti konstruiranog indeksa ($M \pm SD = 1,75 \pm 0,82$) razina percipirane prijetnje ugroze građana Republike Hrvatske i njihove imovine od strane različitih socio-kulturnih grupacija, odnosno, pripadnika različitih etničkih, nacionalnih, vjersko-religijskih te kulturoloških skupina, među ispitanim studentima zagrebačkog sveučilišta, relativno je niska.

Pri tome, veću razinu percipirane prijetnje ugroze građana Republike Hrvatske i njihove imovine od strane različitih socio-kulturnih grupacija, odnosno, pripadnika različitih etničkih, nacionalnih, vjersko-religijskih te kulturoloških skupina, iskazali su

pristaše „centra“ i „desnice“ ($\chi^2 = 43.863$; $df = 2$; $p < 0.01$)¹², ispitanici koji su deklarirali vjeroispovijest ($Z = -3.547$; $p < 0.01$), studenti s većim stupnjem vjerskog uvjerenja ($\rho = 0.197$; $p < 0.01$) te studenti s većom razinom religijske pripadnosti ($\rho = 0.255$; $p < 0.01$); dok su manju razinu percipirane prijetnje ugroze građana Republike Hrvatske i njihove imovine od strane različitih socio-kulturnih grupacija, odnosno, pripadnika različitih etničkih, nacionalnih, vjersko-religijskih te kulturoloških skupina iskazali pristaše „ljevice“, ispitanici koji se deklariraju kao nevjernici, ateisti ili agnosticici, studenti s nižim stupnjem vjerskog uvjerenja te studenti s nižom razinom religijske pripadnosti.

7.3. Socijalna distanca

Pojedini indikatori te odabrani deskriptivni statistički pokazatelji mjernog instrumenta namijenjenog mjerenju razine socijalne distance prema pripadnicima devet etničkih skupina, prikazani su u Tablici 10.

Tablica 10. Pojedini indikatori te odabrani deskriptivni statistički pokazatelji mjernog instrumenta namijenjenog mjerenju razine socijalne distance prema pripadnicima devet etničkih skupina

<i>Čestica/tvrđnja mjernog instrumenta</i>	<i>Odabrani deskriptivni statistički pokazatelji</i>	
	<i>Prosječna vrijednost</i>	<i>Standardna devijacija</i>
<i>Skala procjene od 1 (prihvatanje pripadnika navedene skupine u uskom srodstvu ili kao bračnog partnera/partnerice) do 7 (protjerivanje iz zemlje)</i>		
<i>„Bosanci“</i>	<i>2,02</i>	<i>1,43</i>
<i>„Srbi“</i>	<i>2,12</i>	<i>1,47</i>
<i>„Makedonci“</i>	<i>2,19</i>	<i>1,47</i>
<i>„Kosovljani“</i>	<i>2,60</i>	<i>1,73</i>
<i>„Albanci“</i>	<i>2,64</i>	<i>1,71</i>
<i>„Sirijci“</i>	<i>3,09</i>	<i>2,01</i>

¹² S obzirom na to da indeks percipirane prijetnje ugroze građana Republike Hrvatske i njihove imovine od strane različitih socio-kulturnih grupacija, odnosno, pripadnika različitih etničkih, nacionalnih, vjersko-religijskih te kulturoloških skupina odstupa statistički značajno od normalne distribucije, testiranje statističke značajnosti razlika na navedenom indeksu među studentima različitih socio-demografskih karakteristika provedeno je koristeći neparametrijske testove, pri čemu je u slučaju testiranja razlike između dviju skupina korišten Mann-Whitney U test, dok je u slučaju testiranja razlike između tri ili više skupina korišten Kruskal Wallis test.

„Iranci“	3,16	2,02
„Iračani“	3,17	2,02
„Afganistanci“	3,22	2,04

Kako bi se dobila jedinstvena mjera socijalne distance, konstruiran je jednostavni aditivni indeks, zbrajajući vrijednosti svakog ispitanika sa svih čestica mjernog instrumenta namijenjenog mjerenju socijalne distance te dijeleći dobivenu sumu s brojem čestica. Pri tome, veći rezultat na konstruiranom indeksu indicira višu razinu socijalne distance, dok manji rezultat indicira nižu razinu socijalne distance. Deskriptivni statistički pokazatelji konstruiranog indeksa socijalne distance, prikazani su u Tablici 11.

Tablica 11. Deskriptivni statistički pokazatelji indeksa namijenjenog mjerenju socijalne distance

<i>Valjani odgovori</i>	291
<i>Nedostajući odgovori</i>	0
<i>Teorijski predviđen skalni raspon</i>	1 - 7
<i>Empirijski raspon rezultata</i>	1 – 7
<i>Prosječna vrijednost</i>	2,69
<i>Modalna vrijednost</i>	1
<i>Medijalna vrijednost</i>	2
<i>Standardna devijacija</i>	1,55
<i>Asimetrija (Skewness)</i>	0,769
<i>Spljoštenost (Kurtosis)</i>	-0,477
<i>Kolmogorov-Smirnov Z</i>	3,077
<i>Značajnost Kolmogorov-Smirnov Z testovnog statistika</i>	0,000

Sudeći prema prosječnoj vrijednosti konstruiranog indeksa ($M \pm SD = 2,69 \pm 1,55$) razina socijalne distance prema pripadnicima istraživanjem obuhvaćenim etničkih skupina, od strane ispitanih studenata zagrebačkog sveučilišta, relativno je niska.

Pri tome, veću razinu socijalne distance iskazali su pristaše „centra“ i „desnice“ ($\chi^2 = 46.027$; $df = 2$; $p < 0.01$)¹³, ispitanici koji su deklarirali vjeroispovijest ($Z = -5.402$; $p <$

¹³ S obzirom na to da indeks socijalne distance odstupa statistički značajno od normalne distribucije, testiranje statističke značajnosti razlika na navedenom indeksu među studentima različitih socio-demografskih karakteristika provedeno je koristeći neparametrijske testove, pri čemu je u slučaju

0.01), studenti s većim stupnjem vjerskog uvjerenja ($\rho = 0.215$; $p < 0.01$) te studenti s većom razinom religijske pripadnosti ($\rho = 0.272$ $p < 0.01$); dok su manju razinu socijalne distance iskazali pristaše „ljevice“, ispitanici koji se deklariraju kao nevjernici, ateisti ili agnostici, studenti s nižim stupnjem vjerskog uvjerenja te studenti s nižom razinom religijske pripadnosti.

Interkorelacije razine predrasuda, percipirane prijetnje, diskriminativnih stavova te socijalne distance prema pripadnicima različitih socio-kulturnih grupacija, odnosno, pripadnicima različitih etničkih, nacionalnih, vjersko-religijskih te kulturoloških skupina prikazane su u Tablici 12.

Tablica 12. Interkorelacije razine predrasuda, percipirane prijetnje, diskriminativnih stavova te socijalne distance prema pripadnicima različitih socio-kulturnih grupacija, odnosno, pripadnicima različitih etničkih, nacionalnih, vjersko-religijskih te kulturoloških skupina

<i>Varijable anketnog upitnika</i>	<i>Predrasude prema stranim doseljenicima (strancima)</i>	<i>Diskriminacija / uskraćivanje građanskih prava legalnim stranim doseljenicima u RH</i>	<i>Percipirana prijetnja ugroze građana RH i njihove imovine</i>	<i>Socijalna distanca</i>
<i>Predrasude prema stranim doseljenicima (strancima)</i>	1,000			
<i>Diskriminacija / uskraćivanje građanskih prava legalnim stranim doseljenicima u RH</i>	-0,704**	1,000		
<i>Percipirana prijetnja ugroze građana RH i njihove imovine</i>	0,591**	-0,576**	1,000	
<i>Socijalna distanca</i>	0,616**	-0,582**	0,533**	1,000

** Korelacija je statistički značajna na razini rizika od 0,01 (dvosmjerno testiranje)

S obzirom na navedene interkorelacije, razina diskriminacije odnosno uskraćivanja građanskih prava legalnim stranim doseljenicima u Republici Hrvatskoj veća je što je veća razina predrasuda prema stranim doseljenicima (strancima), što je veća percipirana

testiranja razlike između dviju skupina korišten Mann-Whitney U test, dok je u slučaju testiranja razlike između tri ili više skupina korišten Kruskal Wallis test.

prijetnja sigurnosti građana Republike Hrvatske i njihovoj imovini od strane različitih socio-kulturnih grupacija te što je veća socijalna distanca prema pripadnicima devet etničkih skupina; razina predrasuda prema stranim doseljenicima (strancima) veća je što je veća percipirana prijetnja ugroze građana Republike Hrvatske i njihove imovine od strane različitih socio-kulturnih grupacija te što je veća socijalna distanca prema pripadnicima devet etničkih skupina, socijalna distanca prema pripadnicima devet etničkih skupina veća je što je veća percipirana prijetnja ugroze građana Republike Hrvatske i njihove imovine od strane različitih socio-kulturnih grupacija.

7.4. Testiranje postavljenih hipoteza

Prilikom testiranja prvo postavljene hipoteze po kojoj *postoji povezanost između predrasuda i distance prema imigrantima*, računat je Spearmanov rho koeficijent rang korelacije između instrumenta namijenjenog mjerenju predrasuda prema stranim doseljenicima (strancima) te razine socijalne distance prema četiri specifične etničke skupine: Sirijcima, Iračanima, Irancima te Afganistancima. Razina distance prema pripadnicima četiri spomenute etničke skupine dobivena je zbrajajući vrijednosti svakog ispitanika sa četiri referentne čestice namijenjene mjerenju socijalne distance te dijeleći dobivenu sumu s brojem čestica. Pri tome, veći rezultat na konstruiranom indeksu indicira višu razinu socijalne distance, dok manji rezultat indicira nižu razinu socijalne distance. S obzirom na to da je između instrumenta namijenjenog mjerenju predrasuda prema stranim doseljenicima (strancima) te razine socijalne distance prema četiri specifične imigrantske skupine (Sirijcima, Iračanima, Irancima te Afganistancima) dobivena pozitivna, relativno visoka, statistički značajna povezanost ($n=291$; koeficijent korelacije = 0,616; $p = 0,000$), navedena se hipoteza prihvaća.

Utjecaj obrazovnog miljea na razinu predrasuda i razinu socijalne distance prema migrantima testiran je u okviru druge (*H2: Studenti tehničkih, prirodoslovnih i biomedicinskih fakulteta će u usporedbi sa studentima društveno - humanističkih fakulteta u većem stupnju izražavati predrasude prema imigrantima*) i treće postavljene hipoteze (*H3: Studenti tehničkih, prirodoslovnih i biomedicinskih fakulteta će u usporedbi sa studentima društveno – humanističkih fakulteta u većem stupnju izražavati socijalnu distancu prema imigrantima*).

Koristeći Mann-Whitney U test za dva nezavisna uzorka, uz pet postotnu razinu rizika, testirano je postojanje statistički značajnih razlika u razini predrasuda i razini socijalne distance prema migrantima između studenata/studentica tehničkih, prirodoslovnih i biomedicinskih fakulteta te studenata/studentica društveno - humanističkih fakulteta zagrebačkog sveučilišta. Pri tome je na indeksu razine predrasuda prema migrantima utvrđena statistički značajna razlika između studenata/studentica tehničkih, prirodoslovnih i biomedicinskih fakulteta te studenata/studentica društveno - humanističkih fakulteta zagrebačkog sveučilišta, pri čemu studenti tehničkih, prirodoslovnih i biomedicinskih fakulteta iskazuju više razine predrasuda prema migrantima dok studenti društveno - humanističkih fakulteta iskazuju niže razine predrasuda prema migrantima; na indeksu socijalne distance prema četiri etničke migrantske skupine nije utvrđena statistički značajna razlika između dvije skupine studenata/studentica. Rezultat testiranja statističke značajnosti razlika u razini predrasuda prema migrantima te razini socijalne distance prema pripadnicima četiri migrantske etničke skupine između studenata/studentica tehničkih, prirodoslovnih i biomedicinskih fakulteta te studenata/studentica društveno-humanističkih fakulteta zagrebačkog sveučilišta prikazan je u Tablici 13.

Tablica 13. Rezultat testiranja statističke značajnosti razlika u razini predrasuda prema migrantima te razini socijalne distance prema pripadnicima četiri migrantske etničke skupine između studenata/studentica tehničkih, prirodoslovnih i biomedicinskih fakulteta te studenata/studentica društveno - humanističkih fakulteta zagrebačkog sveučilišta

<i>Varijabla</i>	<i>Neparametrijski test</i>	<i>Vrsta fakulteta</i>	<i>Srednji rang</i>
<i>Razina predrasuda prema migrantima</i>	<i>Mann-Whitney U = 8641,0 Wilcoxon W = 19816,0 Z = -2,703 p = 0,007</i>	<i>Društveno-humanistički</i>	<i>132,99</i>
		<i>Tehnički / prirodoslovni / biomedicinski</i>	<i>159,65</i>
<i>Razina socijalne distance prema pripadnicima četiri migrantske etničke skupine</i>	<i>Mann-Whitney U = 10067,0 Wilcoxon W = 21242,0 Z = -0,727 p = 0,467</i>	<i>Društveno-humanistički</i>	<i>142,56</i>
		<i>Tehnički / prirodoslovni / biomedicinski</i>	<i>149,61</i>

Utjecaj socio-demografskih karakteristika ispitanih na razinu predrasuda i razinu socijalne distance prema migrantima testiran je u okviru četvrte (*H4: Postoji povezanost između izraženih predrasuda prema imigrantima i pojedinih socio-demografskih obilježja ispitanika*) i pete postavljene hipoteze (*H5: Postoji povezanost između socijalne distance prema imigrantima i pojedinih socio-demografskih obilježja ispitanika*).

S Obzirom na razinu predrasuda prema migrantima, veću razinu predrasuda prema stranim doseljenicima/strancima iskazali su muški studenti ($Z = -3.230$; $p < 0.01$), pristaše „centra“ i „desnice“ ($\chi^2 = 55.083$; $df = 2$; $p < 0.01$), ispitanici koji su deklarirali vjeroispovijest ($Z = -3.655$; $p < 0.01$), studenti s većim stupnjem vjerskog uvjerenja ($\rho = 0.141$; $p < 0.05$) te studenti s većom razinom religijske pripadnosti ($\rho = 0.200$; $p < 0.01$); dok su manju razinu predrasuda prema stranim doseljenicima/strancima iskazale ženske studentice, studenti društveno-humanističkih fakulteta, pristaše „ljevice“, ispitanici koji se deklariraju kao nevjernici, ateisti ili agnostici, studenti s nižim stupnjem vjerskog uvjerenja te studenti s nižom razinom religijske pripadnosti. Između studenata koji se razlikuju po navršenim godinama starosti, socijalnoj sredini iz koje dolaze te samo-procijenjenom socio-ekonomskom statusu nije utvrđena statistički značajna razlika u razini predrasuda prema migrantima. Rezultati testiranja statističke značajnosti razlika u razini predrasuda prema migrantima, između spomenutih socio-demografskih grupacija studenata/studentica, prikazani su u Tablici 14.

Tablica 14. Rezultati testiranja statističke značajnosti razlika u razini predrasuda prema migrantima, između različitih socio-demografskih grupacija studenata/studentica zagrebačkog sveučilišta

Neparametrijski test	Varijabla	Kategorije varijable	Razina predrasuda prema migrantima	
			N	Srednji rang
Mann-Whitney $U = 6753,5$ Wilcoxon $W = 27663,5$ $Z = -3,230$ $p = 0,001$	Spol	Muški	87	170,37
		Ženski	204	135,61
Mann-Whitney $U = 8641,0$ Wilcoxon $W = 19816,0$ $Z = -2,703$ $p = 0,007$	Vrsta fakulteta	Društveno-humanistički	149	132,997
		Tehnički, prirodoslovni i biomedicinski	142	159,65

<i>Kruskal Wallis test</i> <i>Hi kvadrat = 55,083</i> <i>df = 2</i> <i>p = 0,000</i>	<i>Političko</i> <i>opredjeljenje</i>	„Ljevica“ 138 „Centar“ 85 „Desnica“ 68	110,62 160,09 200,19
<i>Mann-Whitney U = 7053,5</i> <i>Wilcoxon W = 13723,5</i> <i>Z = -3,655</i> <i>p = 0,000</i>	<i>Vjeroispovijest</i>	<i>Rimokatolička /</i> <i>Katolička</i> <i>Nisam vjernik(ca) /</i> <i>Agnostik/ Ateist</i>	165 155,25 115 119,33
<i>Spearmanov rho koeficijent</i> <i>rang korelacije = 0,141</i> <i>p = 0,016</i>	<i>Stupanj vjerskog</i> <i>uvjerenja</i>		
<i>Spearmanov rho koeficijent</i> <i>rang korelacije = 0,200</i> <i>p = 0,001</i>	<i>Razina religijske</i> <i>pripadnosti</i>		

S obzirom na razinu socijalne distance prema migrantima, veću razinu socijalne distance prema četiri specifične imigrantske etničke skupine (Sirijcima, Iračanima, Irancima te Afganistancima) iskazali su pristaše „centra“ i „desnice“ ($\chi^2 = 43.296$; $df = 2$; $p < 0.01$), ispitanici koji su deklarirali vjeroispovijest ($Z = -5.597$; $p < 0.01$), studenti s većim stupnjem vjerskog uvjerenja ($\rho = 0.208$; $p < 0.01$) te studenti s većom razinom religijske pripadnosti ($\rho = 0.271$; $p < 0.01$); dok su manju razinu socijalne distance prema četiri specifične imigrantske etničke skupine iskazali studenti koji preferiraju „ljevicu“, ispitanici koji se deklariraju kao nevjernici, ateisti ili agnostici, studenti s nižim stupnjem vjerskog uvjerenja te studenti s nižom razinom religijske pripadnosti. Između studenata koji se razlikuju po spolnoj strukturi, dobnoj strukturi, vrsti fakulteta koji studiraju, socijalnoj sredini iz koje dolaze te samo-procijenjenom socio-ekonomskom statusu nije utvrđena statistički značajna razlika u razini socijalne distance prema četiri specifične imigrantske etničke skupine.

Rezultati testiranja statističke značajnosti razlika u razini socijalne distance prema četiri specifične imigrantske etničke skupine, između spomenutih socio-demografskih grupacija studenata/studentica, prikazani su u Tablici 15.

Tablica 15. Rezultati testiranja statističke značajnosti razlika u razini socijalne distance prema četiri specifične imigrantske etničke skupine između različitih socio-demografskih grupacija studenata/studentica zagrebačkog sveučilišta

<i>Neparametrijski test</i>	<i>Varijabla</i>	<i>Kategorije varijable</i>	<i>Razina predrasuda prema migrantima</i>	
			<i>N</i>	<i>Srednji rang</i>
<i>Kruskal Wallis test</i> <i>Hi kvadrat = 43,296</i> <i>df = 2</i> <i>p = 0,000</i>	<i>Političko</i> <i>opredjeljenje</i>	„Ljevica“ 138 „Centar“ 85 „Desnica“ 68	113,38 166,24 186,90	

<i>Mann-Whitney U = 5824,0</i> <i>Wilcoxon W = 12494,0</i> <i>Z = -5,597</i> <i>p = 0,000</i>	<i>Vjeroispovijest</i>	<i>Rimokatolička / Katolička</i> <i>Nisam vjernik(ca) / Agnostik/ Ateist</i>	<i>165</i> <i>115</i>	<i>162,70</i> <i>108,64</i>
<i>Spearmanov rho koeficijent</i> <i>rang korelacije = 0,208</i> <i>p = 0,000</i>	<i>Stupanj vjerskog</i> <i>uvjerenja</i>			
<i>Spearmanov rho koeficijent</i> <i>rang korelacije = 0,271</i> <i>p = 0,000</i>	<i>Razina religijske</i> <i>pripadnosti</i>			

8. INTERPRETACIJA REZULTATA I RASPRAVA

Dobiveni rezultati istraživanja pokazuju da je razina predrasuda studentske populacije u Zagrebu prema imigrantima relativno niska, no studenti koji su iskazali veću razinu predrasuda iskazuju i veći stupanj socijalne distance čime se potvrđuje prva hipoteza (*H1: Postoji povezanost između predrasuda i distance prema imigrantima*). To pokazuje i istraživanje Župarić-Iljić i Gregurović (2013). U njihovom je istraživanju viši stupanj percipirane prijatnje pozitivno koreliran s višim stupnjem socijalne distance, što su dokazali i Buba i de Hoog (2009) (prema: Župarić-Iljić i Gregurović, 2013). Dosadašnjim je istraživanjima utvrđeno da se najviše predrasuda izražava u vidu ekonomske, kulturološke i sigurnosne prijatnje što se pokazalo i u istraživanju Maslić-Seršić i Vukelić (2013). Predrasude su definirali kao ksenofobiju odnosno netrpeljivost prema strancima koja se očituje u strahu od ugroze osobne sigurnosti, kulturalnog identiteta i političke lojalnosti. Odnosno predrasude se temelje na strahu da će se ugroziti osobna sigurnost i sigurnost imovine građana RH, da će se dolaskom stranaca trebati mijenjati kultura i shodno tome izgubiti kulturni identitet, te da stranci neće biti lojalni RH i time će ugroziti sigurnost države. Oba istraživanja obuhvatila su ispitivanje predrasuda kao realistične i simboličke prijatnje.

Pokazatelj izraženosti predrasuda može biti i spremnost na stupanje u socijalni kontakt sa pojedinim društvenim grupama što se mjerilo stupnjem socijalne distance. Smatra se da socijalna distanca, kao mjera bliskosti ili udaljenosti u odnosu na neku socijalnu ili etničku skupinu, zavisi od emotivne komponente stavova prema tim grupama (Pehlić, 2019). Dakle, pretpostavka je da će pojedinci iskazivati tim veći stupanj socijalne distance što su predrasude prema pojedinim skupinama izraženije što je utvrđeno i ovim istraživanjem.

„Stavovske se strukture prema nedobrovoljnim migrantima, u koje se ubrajaju TA i izbjeglice, dijelom preklapaju sa stavovima prema regularnim imigrantima i strancima općenito te se očituju u nekoliko dimenzija: kao fizička, tj. sigurnosna i zdravstvena, sociokulturna te ekonomska prijetnja ili ugroza“ (Župarić-Iljić i Gregurović, 2012: 43). Iz tog su se razloga pitanja postavljena u upitniku ovog istraživanja odnosila na sve strane doseljenike. Jasno je da „svi strani doseljenici“ obuhvaćaju i izbjeglice i migrante općenito. Međutim, stupanj socijalne distance ispitivao se prema Sirijcima, Irancima, Iračanima, Afganistancima, Albancima, Kosovljanima, Makedoncima, Bosancima i Srbima (v. tablicu 10.), ne bi li se uvidjela eventualna razlika u stupnju socijalne distance prema pojedinim etničkim skupinama. Ispitivala se i percepcija prijetnje sigurnosti i imovini, koja također spada pod predrasude, odnosno realističnu prijetnju. Naime, ispitivala se percepcija prijetnje prema tražiteljima azila, Arapima, muslimanima, Srbima koji su stanovnici Hrvatske, doseljenicima iz istočnih zemalja EU, Bošnjacima koji su stanovnici Hrvatske, te doseljenicima iz zemalja bivše Jugoslavije (v. tablicu 8.), ne bi li se uvidjela eventualna razlika u stupnju predrasuda (percepciji prijetnje sigurnosti i imovini) prema tim skupinama. Odnosno uvidjelo bi se smatraju li pojedini studenti da sigurnost i imovinu ugrožavaju samo doseljenici ili i oni koji su druge etničke pripadnosti (Srbi i Bošnjaci), ali ih više ne smatramo strancima jer su nastanjeni u RH.

Druga hipoteza: *da će studenti tehničkih, prirodoslovnih i biomedicinskih fakulteta u usporedbi sa studentima društveno - humanističkih fakulteta u većem stupnju izražavati predrasude prema imigrantima*, također je potvrđena što je u skladu s empirijskim istraživanjem Župarić-Iljić i Gregurović (2013), koje je pokazalo da veći doživljaj društvene prijetnje prema tražiteljima azila među studentskom populacijom Sveučilišta u Zagrebu imaju studenti koji studiraju tehničke znanosti te da veći doživljaj TA kao zdravstveno-ekonomske prijetnje imaju samo oni koji studiraju tehničke ili prirodne znanosti.

Međutim, treća hipoteza: *da će studenti tehničkih, prirodoslovnih i biomedicinskih fakulteta u usporedbi sa studentima društveno – humanističkih fakulteta u većem stupnju izražavati socijalnu distancu prema imigrantima*, nije potvrđena. Naime, s obzirom na vrstu fakulteta, nije utvrđena statistički značajna razlika u razini socijalne distance prema pojedinim etničkim skupinama.

Utvrđen je utjecaj pozadinske socio-demografske strukture ispitanih na razinu predrasuda prema imigrantima te razinu socijalne distance prema imigrantima, odnosno, prihvaćene su četvrta i peta hipoteza prema kojima *postoji povezanost između izraženih predrasuda prema imigrantima i socijalne distance prema imigrantima te pojedinih socio-demografskih obilježja*. Naime, utvrđeno je da studenti koji se politički pozicioniraju na centru i desnom spektru, studenti koji su deklarirali vjeroispovijest, studenti s većim stupnjem vjerskog uvjerenja i religijske pripadnosti iskazuju veću razinu predrasuda prema imigrantima te veću razinu socijalne distance prema pojedinim etničkim skupinama. To je također u skladu s istraživanjem Župarić- Iljić i Gregurović (2013) koje je pokazalo da studenti Sveučilišta u Zagrebu koji se pozicioniraju na desnom i krajnjem desnom političkom spektru iskazuju veću razinu percipirane društvene i kulturne prijatnje prema TA. Njihova analiza također pokazuje kako upravo "uvjereni vjernici" imaju najveći stupanj percipiranja TA kao društvene i kulturne prijatnje (prema: Župarić- Iljić i Gregurović, 2013).

Kumpes (2018) propituje postoji li povezanost između religioznosti i stavova prema imigrantima te zaključuje kako su izraženi ksenofobni stavovi u nesuglasju s temeljnim vrijednostima religijskih učenja uz koja pristaje, prema vlastitoj identifikaciji, velik broj ispitanika (45,9% uvjerenih vjernika, onih koji prihvaćaju sve što njihova vjera uči). To pokazuju i brojna druga istraživanja, da je religioznost značajni prediktor stavova prema imigrantima (v. Scheepers, Gijsberts i Hello, 2002: 259; Scheepers i Eisinga, 2015; prema: Kumpes, 2018: 306).

Veći stupanj distance implicira i manjak komunikacije sa pojedinim grupacijama, što se negativno odražava na budućnost neke države u cjelini i zajednički suživot, jer bez komunikacije ne možemo razumjeti „situaciju drugih“. Izoliranjem, diskriminacijom i ignoriranjem imigranata smanjujemo mogućnost da ravnopravno sudjeluju u kreiranju javnog života što utječe na njihovu slabu integraciju u naše društvo, na kraju i nemogućnost da se ostvare kao ljudi jer se ne osjećaju prihvaćeno. Ukoliko u startu diskriminiramo pojedine etničke grupacije, time smanjujemo mogućnost da oni, pogotovo ako se planiraju trajno naseliti na području RH, nauče jezik i pravila javnog života te se time uspješno integriraju u naše društvo.

Pretpostavka je da tamo gdje se pojedinci ili cijela društva ne osjećaju prihvaćeno, neće doprinositi zajednici, sklapati dobre poslove, kulturno obogaćivati društvo i zalagati se za prosperitet države u koju su došli, oni neće biti lojalni RH. Zato

je istraživanje o socijalnoj distanci i predrasudama te promicanje tolerancije ne samo relevantno u domeni antidiskriminacijskih politika zbog mirnijeg suživota, nego bi ono bitno moglo doprinijeti razvoju gospodarstva, ekonomije i kvaliteti života općenito.

8.1. Ograničenja istraživanja

Kao glavno ograničenje ovoga istraživanja ističe se prigodni uzorak, odnosno, ograničena mogućnost generalizacije dobivenih istraživačkih rezultata. Prigodni uzorak upućuje da smo uzeli ispitanike koji su nam „pri ruci“, odnosno u ovom slučaju samo one koji su uključeni u pojedine Facebook grupe gdje je poveznica na upitnik bila postavljena, a da su pritom članovi tih grupa vidjeli upitnik te da su imali vremena i volje za ispunjavanjem upitnika. Istraživanje je provedeno on-line čime je otežana komunikacija s ispitanicima, odnosno, ispitanicima je bila otežana pomoć u slučaju da im je neko pitanje bilo nejasno. Unatoč zajamčenoj anonimnosti postoji mogućnost da su neki ispitanici davali socijalno poželjne odgovore.

9. ZAKLJUČAK

Pored realistične i simboličke prijetnje i zastupljenosti diskriminativnih stavova, predrasude prema imigrantima moguće je mjeriti na puno različitih načina, uključiti još pitanja, povećati uzorak, a i surađivati sa drugim društvenim i humanističkim znanstvenicima, poput povjesničara i psihologa, kako bi se pridonijelo boljoj operacionalizaciji varijabli i „dubljem“ objašnjenju predrasuda.

Istraživački rezultati ovoga rada upućuju na zaključak da studenti Sveučilišta u Zagrebu koji studiraju tehničke, prirodoslovne, biomedicinske i društveno-humanističke znanosti, iskazuju relativno nizak stupanj predrasuda i nizak stupanj percepcije prijetnje sigurnosti i imovini. Naime, percepcija prijetnje sigurnosti i imovini građana RH razumije se kao još jedan oblik predrasuda, odnosno percepcija realistične prijetnje i prediktor diskriminativnog ponašanja prema imigrantima.

Sukladno rezultatima koji pokazuju relativno niske razine predrasuda, studenti iskazuju nisku razinu diskriminativnih stavova, a samim time i relativno nisku razinu socijalne distance prema pojedinim etničkim skupinama.

Analiza socijalne distance pokazuje da bi najviše studenata, u prosjeku, pristalo na prijateljski odnos sa pojedinim etničkim skupinama, dok bi prema tri etničke skupine (Bosanci, Makedonci i Srbi) oko 80% ispitanih studenata pristalo na usko srodstvo odnosno bračno partnerstvo i prijateljski odnos, od čega veći broj onih koji bi pristali na usko srodstvo. Dakle, stupanj socijalne distance prema pojedinim etničkim skupinama relativno je nizak. Utvrđeno je da studenti koji se politički pozicioniraju na centru i desnom spektru, studenti koji su deklarirali vjeroispovijest, studenti s većim stupnjem vjerskog uvjerenja i religijske pripadnosti iskazuju veću razinu predrasuda prema imigrantima te veću razinu socijalne distance prema pojedinim etničkim skupinama. Veća razina socijalne distance može upućivati na negativne stavove prema pojedinim skupinama. Naime, ako smatramo da pojedine etničke skupine treba istjerati iz zemlje, velika je vjerojatnost da prema istima imamo izrazite predrasude. Tako su studenti koji imaju veću razinu predrasuda iskazali i veći stupanj socijalne distance, čime se pokazalo postojanje povezanosti između predrasuda i socijalne distance.

Migranti, kao marginalizirane društvene skupine, češće su objekt diskriminacijskih stavova i ponašanja pa nam stoga rezultati ovog istraživanja, kao i brojnih drugih istraživanja na ovu temu, mogu poslužiti za bolje razumijevanje problema predrasuda i diskriminacije te dobivanje smjernica u provođenju antidiskriminacijskih politika.

Usprkos kulturnoj različitosti koja može uvelike pridonijeti društvenom bogatstvu, prijepori među različitim kulturama, oko primjerice načina odijevanja, jezika, ponašanja, mogu dovesti do sukoba, stoga treba iznaći načine kako pomiriti različite socio-kulturne grupe. Osim postojanja zakona o ljudskim pravima, promoviranja europskih vrijednosti putem međunarodnih konvencija, boljitku društveno-kulturnog okruženja može se pridonijeti i promicanjem tolerancije u nastavi. Pluralno društvo „pretpostavlja odgoj i obrazovanje odgovorne, istinoljubive, poštene, mirotvorne, tolerantne i solidarne osobe, osobe stvaralačkog duha koje poštuju vrijednosti drugih kultura i naroda (Sablić, 2014: 272).“ Zato bi učenje toleranciji u obrazovnim programima trebalo biti usmjereno na razumijevanje različitosti i otklanjanje straha od drugačijih kultura, vjera i rasa, kao i razvoju kritičkog mišljenja i razložnog moralnog prosuđivanja sa ciljem otklanjanja i sprečavanja netolerantnog ponašanja. Odgajateljska je uloga škole da kroz vrednote tolerancije, uvažavanja i odgoja za nenasilje širi moralne obzire odnosno njeguje poopćivu perspektivu.

LITERATURA:

- Abercrombie, A., Hill, S., Turner, B.S., (ur.) (2006.) *Migracija U Rječnik sociologije*, Čačić-Kumpes, J., Kumpes, J., (ur.) (2008.), Zagreb: Naklada Jesenki i Turk.
- Ajduković, D., Čorkalo Biruški D., Gregurović, M., Matić Bojić, J., Župarić-Ilić, D., (2019.) *Izazovi integracije izbjeglica u hrvatsko društvo: stavovi građana i pripremljenost lokalnih zajednica*, Vlada Republike Hrvatske, ACT PRINTLAB d.o.o.
- Allport, G.W. (1954.) *The Nature of Prejudice*, Cambridge: Addison-Wesley Publishing.
- Bachman, G., Stephan W. G., Ybarra, O. (1999.) „Prejudice Toward Immigrants“, *Journal of Applied Social Psychology*, Volume29, Issue11, 2221-2237.
- Bezinović, P., Marinović-Bobinac, A., Marinović Jerolimov, D. (2005.) Kratka ljestvica religioznosti: validacija na uzorku adolescenata, *Društvena istraživanja : časopis za opća društvena pitanja*, Vol. 14 No. 1-2 (75-76).
- Bogardus, E. (1933.) "A Social Distance Scale": *Sociology and Social Research*, 265-271.
- Bogardus, E. S. (1926.) Social Distance in the City, *Proceedings and Publications of the American Sociological Society*, 20:40-46.
- Čačić-Kumpes, J., Gregurović, S., Kumpes, J. (2012.) „Migracija i integracija i stavovi prema imigrantima u Hrvatskoj“, *Revija za sociologiju*, Vol. 42 No. 3, 2012. <https://doi.org/10.5613/rzs.42.3.3>
- De Jong, M. J. W. (2008.) Discrimination, u: Parrillo, U. V. (ur.), *Encyclopedia of Social Problems*, SAGE Publications, Inc. <http://dx.doi.org/10.4135/9781412963930>
- Dilthey, W. (1980.) *Izgradnja istorijskog sveta u duhovnim naukama*. Beograd: Beogradski izdavačko-grafički zavod.
- Eco, U. (2020.) *Migracije i netolerancija*, za hrvatsko izdanje: TIM press d.o.o., Zagreb.
- Grujić, D. (2016.) *Filozofija i problem verske tolerancije*, CEIR, Novi Sad.
- Hainmueller, J., Hopkins, D. J. (2014.) Public Attitudes Toward Immigration. *Annual Review of Political Science*, Vol. 17:225-249. <https://doi.org/10.1146/annurev-polisci-102512-194818>
- Hellwig T., Sinno A., (2016.) *Different Groups, Different Threats: Public Attitudes Towards Immigrants*, *Journal of Ethnic and Migration Studies* 43(3), 339–358.

- Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2020. Pristupljeno 13. 9. 2020.
<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=54319> (samoodređenje)
<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=25156> (hermeneutika)
<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=61629> (tolerancija)
- J. S. Mill (1989.) *O predstavničkoj vladavini*, Izabrani politički spisi. Sv. 2 / prevela Karmen Bašić ; izbor, predgovor i bilješke Slaven Ravlić, Fakultet političkih nauka: Zagreb.
- Jueršić, A. (2017.) „Predrasude i stereotipi kao prepreke u interkulturalnim susretima“, Završni rad, Sveučilište Jurja Dobrile u Puli.
- Kljaić, S. (2005.), Psihologijski rječnik, U B. Petz (Ur.), Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Kumpes, J. (2018.) „Religioznost i stavovi prema imigrantima u Hrvatskoj“, *Migracijske i etničke teme*, Vol. 34 No. 3.
- Maslić-Seršić, D., Vukelić, A. (2013.) „Istraživački izvještaj - Zastupljenost i indikatori diskriminacijskih i ksenofobičnih stavova u Republici Hrvatskoj“, *Centar za mirovne studije*. <https://bib.irb.hr/datoteka/650373.Istrazivanje.pdf>
- Medlobi, M., Čepo, D. (2018.) „Stavovi korisnika društvenih mreža o izbjeglicama i tražiteljima azila: post festum tzv. izbjegličke krize“, *Političke perspektive: časopis za istraživanje politike*, Vol. 8 No. 1-2.
- Merton, R. K., (1976.) *Discrimination and the American Creed, Sociological Ambivalence and Other Essays*, The Free Press: A Division of Jlacmillan Publishing Co., Inc. [file:///C:/Users/Anita/Downloads/Merton%20-%20Discrimination%20&%20the%20American%20Creed%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/Anita/Downloads/Merton%20-%20Discrimination%20&%20the%20American%20Creed%20(1).pdf)
- Mesić, M., Bagić, D. (2005.) „Stavovi hrvatskih građana prema kulturnim različitostima“, *Migracijske i etničke teme*, Vol. 27 No. 1, 2011.
- Milardović, A., (2013.) *Stranac i društvo*, Pan liber: Zagreb.
- Oklobdžija, M. (1991.) „Imigranti i društvo useljenja (problematika društvenih odnosa)“, *Institut za migracije i narodnost Sveučilišta u Zagrebu*, vol. 7 No. 3-4, https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=188051
- Paetzold, H. (2003.) Promišljanje tolerancije, Čemu: Časopis studenata filozofije, Vol. V No.11.
- Pehlić, I. (2019.) „Socijalna distanca među mladima“, Centar za napredne studije, Dobra knjiga d.o.o. Sarajevo.
- Pennington, D. C. (1997.) *Osnove socijalne psihologije*, Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Perruchoud, R., Redpath-Cross, J. (ur.) (2011.) *Glossary on Migration, u: International Migration Law, 2nd Edition*, International Organization for Migration (IOM).
- Raunić, R. (2005.) „Etička, odgojna i politička vrijednost tolerancije“, *Filozofska istraživanja*, Vol. 25 No. 2.
- Raunić, R. (2015.) Pogovor u: Locke, J. *Pismo o toleranciji*, Srpsko narodno vijeće, Zagreb.
- Reškovac, T. (2012.) *Filozofija*, Udžbenik filozofije za 4. razred gimnazije, 2. izdanje, Profil, Zagreb.

- Sherif, M., (1966.) In *Common Predicament: Social Psychology of Intergroup Conflict and Cooperation*, Boston: Houghton Mifflin Corporation.
- Skokandić, L., Čorkalo Biruški, D. (2018.) „*Odrednice predrasuda prema nacionalnim manjinama: provjera uloge različitih oblika nacionalne vezanosti*“, *Društvena istraživanja : časopis za opća društvena pitanja*, Vol. 27 No. 1.
- Stanojević, A. (2016.) „*Posljedice straha: provjera teorije međugrupne prijete u kontekstu predrasuda hrvatskih studenata prema migrantima s Bliskog istoka*“, Diplomski rad, Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet.
- Stephan, W. G., Stephan, C. W. (2000.) An Integrated Threat Theory of Prejudice, u: Stuart Oskamp (ur.). *Reducing Prejudice and Discrimination*, Mahwah: Lawrence Erlbaum, str. 23–45.
<https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/j.1559-1816.1999.tb00107.x>
- Stephan, W. G., Stephan, C. W. (2001.) *Improving Intergroup Relations*, Thousand Oaks: Sage Publications Inc.
- Supek, R. (1992.) *Društvene predrasude i nacionalizam*, 2. prošireno izdanje, Zagreb: Globus.
- Šram, Z., (2010.) Etnocentrizam, percepcija prijete i hrvatski nacionalni identitet, *Migracijske i etničke teme*, Institut za migracije i narodnosti, Zagreb, 26, 2: 113–142.
- Šušnjić, Đ. (2004.) Granice tolerancije, *Religija i tolerancija*, br. 1, Centar za empirijsko istraživanje religije (CEIR), Novi Sad, str. 7–16.
http://www.ceir.co.rs/images/stories/rit_01/rit1_granice_tolerancije.pdf
- Turalija, M. (2015.) *Stavovi prema Romima*, Završni rad, Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet.
- Valković, J. (2018.) „Tolerancija – od podnošenja do krjeposti“, *Diacovensia: teološki prilozi*, Vol. 26 No. 2. <https://doi.org/10.31823/d.26.2.7>
- Vujević Hećimović, G., Brajović, S., Ilin, K. (2010.) „Socijalna distanca građana hrvatske prema narodima s područja bivše Jugoslavije s obzirom na vrijeme i neka socio-demografska obilježja“, *Suvremena psihologija* 13, 1, 137-154.
- Vuković, D. (2013.) *Teologija pred izazovom filozofijske hermeneutike*, *Obnovljeni život: časopis za filozofiju i religijske znanosti*, Vol. 68 No. 3.
- Walzer, M. (1977.) *On Toleration*, Yale University Press, New Haven and London.
- Walzer, M. (1983.) *Spheres of Justice : A Defense of Pluralism and Equality*, New York: Basic Books.
- Župarić-Iljić, D., Gregurović, M. (2013.) „Stavovi studenata prema tražiteljima azila u republici hrvatskoj“, *Društvena istraživanja: časopis za opća društvena pitanja*, Vol.22No.1
https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=148872

Prilog 1 : Anketni upitnik

1. *Kojeg ste spola?*

1. *Muškog*
2. *Ženskog*

2. *Koliko imate godina?*

3. *Koji fakultet pohađate?*

(Ponuđena lista fakulteta uz opciju „Ne studiram niti na jednom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu“

4. *Kako biste na dimenziji lijevo-desno procijenili Vaše vlastito političko opredjeljenje?*

1	2	3	4	5	6	7
<i>Sasvim lijevo</i>			<i>Niti lijevo niti desno (Centar)</i>			<i>Sasvim desno</i>

5. *Koje ste nacionalnosti?*

1. *Hrvatske*
2. *Srpske*
3. *Bošnjačke*
4. *Neke druge:*
5. *Nacionalno neopredijeljen/a*

6. *Koje ste vjeroispovijesti?*

1. *Rimokatolička / Katolička*
2. *Pravoslavna*
3. *Islamska*
4. *Neka druga:*
5. *Nisam vjernik(ca) / Agnostik/ Ateist*

7. *Kako biste opisali sredinu iz koje dolazite?*

1. *Manje mjesto*
2. *Grad*

8. *Kako biste procijenili svoj socioekonomski status?*

1. *Lošiji od većine drugih ljudi*
2. *Jednak kao i kod većine drugih ljudi*
3. *Bolji od većine drugih ljudi*

9. *Molim Vas da na skali od 1 do 5 označite jedan broj koji odgovara učestalosti Vašeg ponašanja i stanja o izrečenim tvrdnjama.*

	<i>Nikad</i>	<i>Rijetko</i>	<i>Ponekad</i>	<i>Često</i>	<i>Vrlo često</i>
<i>a) Vjerujem u Boga</i>	1	2	3	4	5
<i>b) Imam osjećaj da me Bog čuva</i>	1	2	3	4	5
<i>c) Vjera mi pomaže da lakše podnosim životne teškoće i probleme</i>	1	2	3	4	5
<i>d) Puno razmišljam o vjeri, religiji, Bogu.</i>	1	2	3	4	5

10. *Molim Vas da na skali od 1 do 5 označite broj koji odgovara učestalosti Vašeg ponašanja i stanja o izrečenoj tvrdnji: Uvjereni sam vjernik/ica i prihvaćam sve što moja vjera uči*

1. *Nikad*
2. *Rijetko*
3. *Ponekad*
4. *Često*
5. *Vrlo često*

11. *U kojoj se mjeri Vi osobno slažete sa sljedećim tvrdnjama?*

	<i>Uopće se ne slažem</i>	<i>Uglavnom se ne slažem</i>	<i>Niti se slažem niti se ne slažem</i>	<i>Uglavnom se slažem</i>	<i>U potpunosti se slažem</i>
<i>a) Naša zemlja uopće nije u stanju kontrolirati useljavanje stranaca.</i>	1	2	3	4	5
<i>b) Strani doseljenici uzrokuju porast kriminaliteta.</i>	1	2	3	4	5
<i>c) Strani doseljenici uzimat će posao ljudima koji oduvijek tu žive.</i>	1	2	3	4	5
<i>d) Ne osjećam se ugodno u kontaktu sa strancima koji su se doselili u Hrvatsku.</i>	1	2	3	4	5
<i>e) Brine me mogućnost širenja nepoznatih bolesti koje donose strani doseljenici.</i>	1	2	3	4	5

	<i>Uopće se ne slažem</i>	<i>Uglavnom se ne slažem</i>	<i>Niti se slažem niti se ne slažem</i>	<i>Uglavnom se slažem</i>	<i>U potpunosti se slažem</i>
<i>f) Bojim se da će u slučaju rata ili napetosti strani doseljenici biti lojalni zemljama iz kojih potječu, a ne Hrvatskoj.</i>	1	2	3	4	5
<i>g) S porastom useljavanja stranaca, bojim se da će se naš život promijeniti na gore.</i>	1	2	3	4	5
<i>h) Sumnjam da će stranim doseljenicima biti interes naše zemlje na prvom mjestu.</i>	1	2	3	4	5
<i>i) Bojim se da će naša vlastita kultura nestati s porastom useljavanja stranaca.</i>	1	2	3	4	5

12. U kojoj se mjeri Vi osobno slažete sa sljedećim tvrdnjama? Svim legalnim stranim doseljenicima u RH trebalo bi osigurati...

	<i>Uopće se ne slažem</i>	<i>Uglavnom se ne slažem</i>	<i>Niti se slažem niti se ne slažem</i>	<i>Uglavnom se slažem</i>	<i>U potpunosti se slažem</i>
<i>a) Jednak položaj pred hrvatskim pravosuđem poput onog što imaju i državljani Hrvatske.</i>	1	2	3	4	5
<i>b) Jednaka prava na obrazovanje, identična pravima koji imaju državljani Hrvatske.</i>	1	2	3	4	5
<i>c) Jednaku socijalnu i zdravstvenu zaštitu poput one koji imaju državljani Hrvatske.</i>	1	2	3	4	5
<i>d) Jednaka prava na zapošljavanje poput onog što imaju i državljani Hrvatske.</i>	1	2	3	4	5
<i>e) Pravo na korištenje vlastitog jezika.</i>	1	2	3	4	5
<i>f) Pravo na očuvanje svoje kulture.</i>	1	2	3	4	5
<i>g) Pravo na slobodu govora i javnih istupa.</i>	1	2	3	4	5
<i>h) Pravo na zaštitu od diskriminacije.</i>	1	2	3	4	5
<i>i) Pravo na spajanje obitelji u smislu da se omogući dolazak i useljavanje članova uže obitelji.</i>	1	2	3	4	5

13. U kojoj se mjeri Vi osobno slažete s tvrdnjom po kojoj niže navedene skupine ugrožavaju sigurnost građana Republike Hrvatske i njihovu imovinu?

	<i>U potpunosti se ne slažem</i>	<i>Uglavnom se ne slažem</i>	<i>Niti se slažem niti ne slažem</i>	<i>Uglavnom se slažem</i>	<i>U potpunosti se slažem</i>
a) Srbi stanovnici Hrvatske	1	2	3	4	5
b) Bošnjaci stanovnici Hrvatske	1	2	3	4	5
c) Muslimani (pripadnici islamske vjeroispovijesti)	1	2	3	4	5
d) Ateisti(nevjernici)	1	2	3	4	5
e) Doseljenici iz zapadnih zemalja EU	1	2	3	4	5
f) Doseljenici iz istočnih zemalja EU	1	2	3	4	5
g) Doseljenici iz zemalja bivše Jugoslavije	1	2	3	4	5
h) Crnci	1	2	3	4	5
i) Arapi	1	2	3	4	5
j) Tražitelji azila (izbjeglice iz različitih zemalja koje traže zaštitu u Hrvatskoj)	1	2	3	4	5

14. Molim Vas da označite NAJVIŠI STUPANJ bliskosti na koji ste spremni pristati s pripadnicima promatranih etničkih skupina. Ocjene se kreću u rasponu od 1 do 7. Označite što Vam prvo padne na pamet kad pomislite na spomenutu etničku skupinu, čak iako se nikad niste susreli s pripadnikom navedene etničke skupine. (Ako biste sa pripadnikom pojedine etničke skupine stupili u eventualno bračno partnerstvo to znači da pristajete da Vam bude prijatelj, susjed, kolega na poslu, državljanin zemlje u kojoj živite. Ako pristajete da Vam bude samo susjed, to znači da NE pristajete da Vam bude prijatelj i partner.)

	<i>Sirijac</i>	<i>Iračanin (Irak)</i>	<i>Iranac (Iran)</i>	<i>Afganistanac</i>	<i>Albanac</i>	<i>Kosovljanin</i>	<i>Makedonac</i>	<i>Bosanac</i>	<i>Srbin</i>
1) Usko srodstvo/bračni partner/ica									
2) Osobni prijatelj/ica									
3) Susjed/a u ulici gdje živim									
4) Kolega/ica na poslu									
5) Državljanin/ka zemlje u kojoj živim									
6) Posjetitelj/ica zemlje u kojoj živim									
7) Istjerao/la bih ga/ju iz zemlje									

Hvala Vam na Vašem trudu i vremenu kojeg ste izdvojili za ispunjavanje anketnog upitnika!

Sažetak:

Rad se sastoji od istraživačkog dijela (sociološkog) i filozofskog dijela. Cilj istraživačkog dijela rada bio je dobiti uvid u stavove studenata Sveučilišta u Zagrebu prema pojedinim imigrantima, a filozofskog dijela rada pokušati dati odgovor na pitanje o važnosti razvoja kritičkoga mišljenja te promicanja tolerancije u nastavi filozofije, logike i etike. Utvrđivala se korelacija između predrasuda i socijalne distance odnosno spremnosti na stupanje u socijalni kontakt sa pojedinim etničkim skupinama. Predrasude su se ispitivale u vidu realistične i simboličke prijetnje. Realistična prijetnja podrazumijeva strah od gubitka ekonomske i političke moći te strah od fizičke i materijalne ugroze, dok se simbolička očituje u vidu straha od ugroze vrijednosti grupe kojoj pripadamo, strah da ćemo morati mijenjati način života, kulturu, vjeru... Simboličke se predrasude često smatraju prikrivenima, za razliku od otvorenih koje odražavaju izravnu nesnošljivost prema pripadnicima vanjske grupe. Ispitani studenti zagrebačkog sveučilišta iskazuju relativno nizak stupanj predrasuda, nizak stupanj percepcije prijetnje sigurnosti i imovni građana RH od strane pojedinih etničkih, nacionalnih, vjersko-religijskih te kulturoloških skupina, što je još jedan oblik predrasuda, odnosno percepcija realistične prijetnje i prediktor diskriminativnog ponašanja prema imigrantima. Sukladno rezultatima koji pokazuju relativno niske razine predrasuda, studenti pokazuju nisku razinu diskriminativnih stavova te relativno nisku razinu socijalne distance prema pojedinim etničkim skupinama. No, studenti koji su iskazali veću razinu predrasuda iskazuju i veći stupanj socijalne distance čime se potvrdila hipoteza o povezanosti predrasuda i distance prema imigrantima. Studenti tehničkih, prirodoslovnih i biomedicinskih fakulteta u usporedbi sa studentima društveno - humanističkih fakulteta u većem stupnju izražavaju predrasude prema imigrantima. Studenti koji se politički pozicioniraju na centru i desnom spektru, studenti koji su deklarirali vjeroispovijest, studenti s većim stupnjem vjerskog uvjerenja i religijske pripadnosti iskazuju veću razinu predrasuda prema imigrantima te veću razinu socijalne distance prema pojedinim etničkim skupinama u usporedbi sa studentima koji nisu religiozni/agnostici/ateisti i koji su lijevo orijentirani. Sagledavanje stvari iz tuđe perspektive, sposobnost da se „stavimo u tuđe cipele“ preduvjet je ka ostvarenju tolerancije. Tolerancija počiva na poštovanju, prihvaćanju i uvažavanju drugih i drugačijih. U tom smislu predmeti poput etike i filozofije u većoj mjeri od predmeta prirodnih znanosti, utječu na formiranje stavova i sustava vrijednosti učenika. Stoga se u ovome radu promovira učenje toleranciji kao prijeko potrebnom odgojnom idealu svih školskih programa.

Abstract:

This study consists of the investigative (sociological) and the philosophical part. The goal of the investigative part of the study was to gain insight into the opinion of the students of University of Zagreb on different groups of immigrants, and the goal of the philosophical part was to give an answer to the question of importance of the development of critical thinking and the promotion of tolerance in the teaching of philosophy, logic and ethics. The goal was to establish a correlation between prejudice and social distancing, i.e. readiness to initiate a social contact between different ethnic groups. The prejudice was investigated through experiencing of both realistic and symbolic threats. The realistic threat implies fear of losing economic and political power as well as fear of physical harm and harm to property, while the symbolic threat manifests in the form of fear of endangering the values of one's own group or fear of having to change one's own lifestyle, culture, religion, etc. While symbolic prejudice is often perceived as concealed, open prejudice displays clear animosity towards the members of an outside group. Questioned students of the University of Zagreb showed relatively low levels of prejudice towards and low levels of perception of the threat towards the safety and property of Croatian citizens from the members of specific ethnic, national, religious and cultural groups, which would be another form of prejudice, i.e. perception of realistic threat and predictor of discriminatory behavior towards immigrants. In accordance with the results which showed relatively low levels of prejudice, the students showed low levels of discriminatory views and relatively low levels of social distancing in regard to specific ethnic groups. However, students who showed higher levels of prejudice also showed higher levels of social distancing, which confirms the hypothesis of a relation between prejudice and distancing in regard to the immigrants. Students of technical, natural science and biomedical faculties showed more prejudice towards the immigrants when compared with the students of social science faculties. Students who declared themselves as being politically on the centre or right wing, students who declared themselves as having a religion, and students who claimed a higher degree of religious belief and belonging showed higher levels of prejudice towards immigrants as well as higher levels of social distancing towards specific ethnic groups compared to atheists/non-religious/agnostics and politically left oriented. Seeing things from someone else's perspective – the ability to „put ourselves in someone else's shoes“ – is a prerequisite for realization of tolerance. Tolerance is based on respect and acceptance of those who are different from us. In that sense, subjects like ethics and philosophy affect the formation of views and value systems to a greater extent than STEM subjects. Therefore, this study promotes teaching of tolerance as a crucial educational ideal of all school programs.